

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Östergötlands Län

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för Åren 1832, 1833, 1834, 1835 och 1836.

STOCKHOLM, 1840.

TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,

Kongl. Boktryckare.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Östergötlands Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-berättelse för Åren 1832, 1833, 1834, 1835 och 1836.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Östergötlands Län

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för Åren 1832, 1833, 1834, 1835 och 1836.

STOCKHOLM, 1840.

TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
1:o Länets allmänna beskaffenhet.....	3.
2:o Invånare.....	7.
3:o Näringar.....	10.
Jordbruket.....	11.
Boskapsskötseln.....	13.
Skogarne.....	16.
Binäringar.....	22.
4:o Politisk Författning.....	30.
Kammarverk.....	30.
Statsbidragen.....	35.
Politie.....	38.
5:o Städer och Köpingar.....	50.
Norrköping.....	50.
Linköping.....	58.
Söderköping.....	63.
Wadstena.....	65.
Skenninge.....	69.
Motala.....	69.
Waldemarsvik.....	70.

Underdånig Berättelse om tillståndet inom Östergötland med Wadstena Län, i Ekonomiskt och Statistiskt afseende.

1:0 *Länets allmänna beskaffenhet.*

Östergötland, af nära 100 kvadratmils vidd och med vid pass 200,000 Invånare, är gynnadt genom fördelaktigt läge, fruktbar jordmån och mycken omvexling uti naturens alster. En blick kastad på dessa ursprungliga förhållanden, hvilka från början gifvit folkets verksamhet sin riktning, och som under tidernas lopp mäktigt inverkat på dess bildning, seder och välstånd, torde böra föregå framställningen af denna Landsorts närvarande belägenhet. Först derigenom kan uppfattningen af hvad som nu är, blifva klar, och klarare inses hvad som kan vara att förvänta af den gryende framtiden.

Hufvudsakligaste delen af Östergötland, den mest fruktbarande, den mest befolkade, och den sträckning hvaruti alla Städerna äro belägne, är den medlersta. Den är till största delen ett slättland, en från vester åt öster lutande dal emellan Wetteru och Östersjön, flolägrigt danad vid norra slutningarne utaf Smålands höjder. Invid Wetteru har slättbygden utöfver 4 miles bredd, som mot öster mera och mera aftager, till dess den slutligen blott genom en smal ådal går ned till Slätbaken. Det öfriga af medlersta Östergötland är ett på små berg rikt kustland, samt det utmed Bråviken belägna låga slättlandet.

Södra delen utgöres af sluttningarne från Smålands höjder, brutna uti otaliga oregelbundna berg, backar, och smådalar, småningom sänkande sig, samt framskjutande långsträckta och låga åsar, utåt slätthygden, der de slutligen dels försvinna, dels här och der förete sig i fortsatt sträckning åt norr. Grenna-bergens förlängning följer Wettrens strand, och deruppå är Omberg beläget. Mot öster blir landet af mindre bestämd beskaffenhet, i det att platta dälder omvexla med klippiga, ofta skogbeväxta och vidsträckta, fastän mindre betydliga höjder. Blott sydostligaste kusten har någon mera regelbunden, djupt från hafvet ingående, smal dalgång, likasom en fortsättning af utanför varande hafsvik. Norra delen af landet skiljes från den medlersta genom Motala-ån, som, alltifrån Wettren intill Roxen, utgör gräns emellan slättens bördiga lerjord, och skogsbygdens magrare, högländta trakter. En höjdsträckning af urgammal danning följer, norr om, Motala-åns lopp från Wettren till östra ändan af sjön Roxen, der den af vattuet är genombruten. Derefter sträcker sig denna ås, ehuru lägre, vidare i samma riktning åt öster, allt intill Östersjön, utmed Slätbaken brant åt södra sidan, men åt den norra långsluttande, med enstaka, afrundade klippor, kring hvilka det kullrika, bördiga Wikbolandet blifvit tilldanadt, genom hafvets och strömvattnets gemensamt tillvägabragta uppslamning. Wikbolandet har således ursprungligen tillhört landets nordligare del, men räknas likväl nu till den medlersta, enär Motala-åns lopp genom sjön Glan, och derifrån foten af de skogbeväxta höjdsträckningarne åt öster, nu utgöra begränsningen för den norra. Norra delen af landet består hufvudsakligast af en skogbeväxt och ojemn större trakt, hvars medelpunkt är Hällestad, der vattuen förena sig till utlopp nedåt sjön Glan. Det öfriga är en högre skogsmark, hvars vatten aflöper, dels söderut, genom två trånga dalgångar, dels norr ut, åt sjön Tisnaren samt vidare åt Nyköping, och som, åt öster bruten uti den oländigaste mark, bildar Bråvikens norra strand, under namn af Kolmoren. Vid foten af Kolmoren, emellan Glan och Bråviken, utmed den ström som afleder snart sagdt alla Östergötlands vattendrag, är ett uppslammadt fruktbart näs, som utgör nordligaste stycket af landets medlersta och lägre del. Här är, vid den djupt inskurna Bråvikens ända, och vid utloppet af de uti sjön Glan samlade vattendragen, staden Norrköping belägen, Östergötlands naturliga exporthamn.

Sjön Roxens södra vik är Östergötlands medelpunkt. De stora vattendragen Stång-ån och Svart-ån sammanflyta der med Motala-ån, och de öväg-

bara, skogbeväxta och mindre bebyggda höjdsträckningar, som från Småland framskjuta och gifva Stång-ån sin riktning, närma sig der nog mycket Roxens låga strand, för att på denna punkt förena landets alla betydligare landsvägar från öster, söder och vester. Den stora landsvägen från Norrköping åt landets norra del, samt kustvägen, äro härifrån undantag. Uti denna medelpunkt är staden Linköping belägen, af urgamalt en samlingsplats för denna landsorts invånare, ställe för den högre lagskipningen, säte för Biskop.

Af de tre stora vattendrag, hvilka sammanflyta uti sjön Roxen, är det största och vattenrikaste Motala-ån, utloppet för Wetteren, som emellan Wetteren och Roxen blott upptager ett par obetydliga åar, och genom sin utvidgning bildar Boren och Norrby-sjön. Dernäst störst är Svart-ån, som, från Sommens norra ända alltintill Roxen, genomlöper en vacker och fruktbar trakt, upptagande en mängd större och mindre åar, hvaraf Skena-ån är den ansenligaste. Vid vårvattenflödet förer Svart-ån största vattenmassan af de tre.

Stång- eller Stängs-ån, är det minst vattenrika af de tre, ehuru dess lopp är det längsta. Den har sin upprinnelse uti de höga skogstrakterna ofvanför och söder om sjön Sommen, går derifrån sydost genom någon del af Calmar Län, och vänder söder om Wimmerby sitt lopp rätt åt norr, bildande derefter åtskilliga långa, smala, blott genom låga och till dels sanka sträckor åtskilda, eller genom sund förenade, sjöar, hvaraf Åsunden och Jernlunden äro de största; den har sitt sista fall vid Linköping.

Fordom benämndes Östergötlands östra hälft Östan-Stängs, och den vestra Vestan-Stängs.

Från Roxen har den samlade vattenmassan sitt förenade utlopp åt sjön Glan, der vattena från norra delen sammanflyta med de öfriga; och från Glan hafva de, under namn af Motala-ström, samfällt lopp utföre Norrköpings-fallen åt Bråviken.

Uti en långt aflägsen forntid, synes sjön Roxens utlopp hafva varit rakt öster ut åt Slätbaken, och har sjöns vattenyta då stått långt högre än nu. En genomskärning af sandåsen vid Norsholm har gifvit vattnet annan riktning, sänkt Roxens yta, och prisgifvit flera tusende tunnland ypperlig jord åt odlarens plog.

Denna landets belägenhet har redan från äldre tider medfört anse-
ligt åkerbruk och tämlig sjöfart. Genom Göta-Kanals fullbordande har sjö-
farten fått en ny anledning till förkofran och utvidgande, i det den kan
idkas så väl från Länets medelpunkt och från dess vestra trakter, som från
de utmed Östersjön belägne östra. Man kan numera anse Länets största del-
ar äga förmånerna af ett kustland, jemte de förut ägande af dels bördigt
slättland, dels skogrikt och vattenrikt uppland. Kusten, som ägde segelfart
på Saltsjön, kunde förr räknas till 19 mil; nu är den ökad med 26 mil.
Södra delen har i mindre mån närmat sig segellederna, men den har likväl
genom desamma vunnit 4 mils närmare väg till en exporthamn, hvilken,
för att vara konstgjord, likväl ej bör i ringare mån bidraga till lättad af-
sättning af ortens produkter, än om den vore danad ensamt af naturen.

Man har förut trott sig finna klimatets förbättring till långvarigare
höstar och tidigare vårar, men sednaste årens erfarenhet lemna snarare an-
ledning till en motsatt slutsats, då slädföre i October och slädföre i Maj
vitna om ett förhållande, som ej är mildare än det fordnas. De små för-
ändringar, som kunna föregå på jordytan af detta Län, äro alltför ringa för
att i märklig mån inverka på klimatet i det hela, och det enda som dervid
med någon visshet kan förmodas, är att vinterföret nu mera hastigare upp-
hör i de trakter, der skogarne blifvit afhuggne.

Uti den år 1828 om detta Läns tillstånd afgifne Berättelse, är Dags-
mossens utdikning omnämnd, såsom ett företag af vigt, hvilket till största
delen var fullgjordt. Vidare odling deraf har emedlertid ej ägt rum, eme-
dan bästa marken af enskilde frånvunnits denna Krono-lägenhet, samt det
återstående består hufvudsakligen af brun mossjord, hvars fruktbargörande
för det närvarande skulle medföra större kostnad, än som motsvarar deraf
förväntande afkastning.

Deremot är förslag uppgjordt att tillvinna Länet en tillökning af 4,000
Tunnland fruktbärande jord, samt att derjemte förbättra och göra torr en
ej obetydlig sankare jordrymd, genom sjön Tåkerns sänkning. Denna är
lätt, ehuru med anseelig kostnad, verkställbar, genom öppnande af en till-
räcklig afloppsgraf norr ut, der Mølne-ån afför sjöns vatten åt Wettern, och
der marken är dels sank, dels jemn utan höjder, och sänkande sig tillräck-
ligt inom ett afstånd af $\frac{1}{4}$ mil vid pass. — Det ankommer nu på strand-
ägarne, att besluta sig till företaget, hvilket synes vara ganska löuande om
det verkställes med drift och ihärdighet.

2:0 *Invånare.*

Folkmängden utgjorde vid 1837 års slut, enligt då förrättade mantalskrifningar, 177,383 personer på landet, och 20,742 i städerna, eller tillsammans 198,125. Af desse tillhörde 94,451 mankön och 103,674 qvinkön. Den visar sig således, sedan 1832 års slut, ökad med nära 6 procent af dåvarande folkmängd, eller 10,702 personer, vid pass hälften af hvardera könet. När man tillägger det antal, som ej uti mantalslängderna antecknats, torde folkmängden vid 1837 års slut kunna anses uppgå till nära 200,000 personer.

Under dessa 5 åren har ej någon allmän farsot varit öfver hela Länet gängse, ehuru vissa mindre trakter deraf kunnat vara hemsökte. Cholera morbus, som med besättningen på en båt, 1834 om sommaren, fördes från Jönköping till Wadstena, bortryckte derstädes 215 personer, eller helt nära $\frac{1}{8}$ af stadens hela folkmängd. Smittan flyttades äfven till några få orter inom Länet, men utbredde sig ej med någon betydighet, och medtog derföre ej så många lif som andra smittosamma sjukdomar, t. ex. rödsot och nerffeber, understundom göra. Förutom de i Wadstena, afledo 90 personer inom Länet af Choleran. Godt helsotillstånd i allmänhet, fred och lugn och tillräckliga skördar, hafva samfäldt bidragit till förökande af folkmängden, hvilken nu, vid 1838 års slut, kan antagas med visshet uppgå till mera än 200,000.

En allmän iakttagelse i detta Län, är, att qvinnornas antal betydligt öfverstiger männernes. Detta förhållande, som i hela Riket lär äga rum i proportion af 107 till 100, visar sig här så, att för 100 uti mantalslängderne antecknade af mankön, finnas der 110 af qvinkön. För landsbygden allena är förhållandet såsom 100 till 108, för städerna allena såsom 100 till 125; och för Wadstena stad allena såsom 100 till 145. Orsaken härtill är ej utredd, men då den icke är att finna uti skillnaden emellan antalet födde af man- och af qvinkön, ty af personer under 15 år är förhållandet blott såsom 1,000 till 1,005 — så måste der vara att söka dels uti de äfventyrligare och för helsan skadligare arbeten, hvarmed männen sysselsätta sig, dels ock uti det oordentliga lefnadssätt, som hos mannen ofta blir en vana, hvilken alltid undergräver helsan och stundom leder till brott, som slutligen skilja honom från samhället. Bland i mantal varande befinnes, att för 100 af mankön på landet är det 101 af qvinkön, och i städerna för 100 af man-

kön, 125 af qvinkön. Bland de såsom öfverårige eller annars utur mantal uteslutne, befinner, att på landet är för 100 af mankön, 164 af qvinkön; och i städerna för 100 af mankön 282 af qvinkön. Antalet af äldre qvinnor är synnerligen öfvervägande.

Folkets bildning måste jag anse vara i framskridande, ehuru jämförelsepunkter alltför mycket saknas, för att deröfver kunna fälla ett obestriddigt omdöme. Den ytligare bildningen, förmågan att läsa, skriva och tala, är uppenbarligen mera utbredd bland massan än förut, men huruvida den grundligare, själens moraliska utbildning till upplysta och rigtiga begrepp om människans bestämmelser och pligter mot sig sjelf och mot samhället, för närvarande står på en högre ståndpunkt än förr, derom vågar jag ej yttra någon afgjord öfvertygelse. Det är blott i pröfningens stund som detta med visshet kan gifva sig tillkänna; och lyckliga, fredliga och lugna år, hafva under nu ifrågavarande period icke medfört andra pröfningar, än de individuella, hvaraf de speciella dragen ej äro nog samlade för att gifva nödigt ljus åt detta ämne.

Hvad som emellertid visar sig ovedersägligt, är, att Folkets välkända laglydnad fortfar på ett hedrande sätt, ådagalagd så väl genom passiv lydning, som genom verksamt biträde för lagarnes och ordningens upprätthållande. Härmed förstås likväl egentligen de lagars, hvilka äro inskrifne uti folkets bröst, såsom oföränderliga grundsatser uti ett hyfsadt samhälle; men icke så deras, hvilka äro conventionella, och en tid göra till brott sådant, som en annan tid är tillåtet och föremål för vinstgifvande täflan. I öfrigt kan ännu sägas, hvad uti Berättelsen af år 1828 så träffande anföres: "Folket är laglydigt men sjelfständigt, känner sina skyldigheter och uppfyller dem villigt; men äfven sina rättigheter, och fördrager ej att de trädas för nära."

Sedligheten är ej, efter hvad de offentliga handlingarne vid handen gifva, nu bättre, än den tid förra Fem-Års-Berättelsen afgafs, med undantag af fyllerilasten, hvilken uti många delar af Länet betydligt minskats. Om än vissa trakter fortfarande utmärka sig genom mindre nykterhet, så finnas likväl socknar, hvarest det allmänneligen bland allmogen räknas för en skam att vara öfverlastad, och vid marknadstillfällen ser man nu de hemresande uti en långt skickligare författning, än hvad som förr var öfligt och vanligt.

Allt

Allt hopp är för hand, att dessa föredömen af nykterhet skola vinna efterföljd hos allmogen i allmänhet, samt öfvertygelsen, bruket och vanan sluta en bestående förening till dess befrämjande. Andra Nykterhetsföreningar äro här ej uti någon offentlig verksamhet.

Stölder och andra större och mindre brott hafva, under de år som utgöra föremål för närvarande Berättelse, icke tillväxt i samma förhållande som folkmängden. Brottslingarnes antal har, i medeltal, för hvardera af dessa år, uppgått till 1 på 600 af hela folkmängden, samt 1 på 319 af de mantalskrifne; med undantag dock af förhållanderne inom Norrköpings stad, hvarest de uppgått till 1 för hundra defemio af folkmängden, politie-brott inberäknade.

Folkets konst och näringsflit har ännu ej uppbringat slöjdskickligheten till den ståndpunkt, som kan förvissa om samma snabba fortgående i tidens riktning, som vissa andra främmande länders bättre provinser hunnit. Elementer dertill finnas likväl både uti vissa enskilda anstalter, der undervisning meddelas, som och förnämligast uti den naturliga fallenhet, hvilken utvecklade hvilat hos så stort antal människor, fastän deras förmåga och verksamhet ej blifva förde på den väg, som leder till industriens stora mål. Befordrandet af de hvilande förmögenheternas utveckling till gagneligaste verksamhet, är en sak, hvilken högeligen är värd statsmannens allvarligaste uppmärksamhet.

Välmågan inom detta Län är ganska allmän hos alla sjelfägande, och hvilka äfven utgöra största mängden. Arrendatorer och brukare, torpare och backstuguhjon, hafva sin utkomst allt efter de villkor, hvarpå de mottagit det ställe de bebo, och efter hvars och ens, af dem, förmåga att göra sin verksamhet fruktbringande. Inhemtade upplysningar och inkomne uppgifter sammanstämman deruti, att den tillökning uti antalet personer som fordra fattigvård, hvilken de större och tillväxande städerna få vidkännas, ingalunda sträcker sig öfver hela Länet. Socknar finnas, der deras antal minskats mot förr, och uti $\frac{3}{4}$ af landsbygden är det ej ökad, oaktadt folkökningen så hufvudsakligt skett bland den mindre förmögna klassen. Ut i en del af socknarne på landet åter, har de fattiges antal tillväxt, helst der, hvarest lokala omständigheter föranledt och befordrat uppkomsten af backstugor på ofruktbar mark eller alltför inskränkt område, samt der, hvar-

est ett öfvergående tillfälle till arbetsförtjenst, eller illa beräknade förhoppningar deruppå, samlat ett större antal hushåll, än det som traktens vauliga rörelse kan fördelaktigt sysselsätta. Äfvenväl uppgifves det af åtskillige landthushållare vidtagne stat-torparessystemet, att vara en källa till ökande af fattigpersonalen; och nekas kan ej, att ringaste missbruk härvid dertill föranleder, enär stat-torparen sällan äger hopp-att se sin flit och omtanka bereda honom bättre villkor på äldre dagar, hvaremot den förutseende husbondens jordtorpare äga en visshet derom, som hvarje godt år bekräftar. Hopplöshet gör slutligen modlöshet, hvilken oftast alstrar benägenhet att dränka bekymren i glaset. Deraf härleder sig sedan fattigdomen, om den ej förut af andra orsaker hunnit medföras. Presterskapet har äfven funnit, att ungdomen tilltager uti sedeslöshet, och att detta ansenligt bidrager till ökande af antalet fattige, enär deraf härledas endera barn utom äktenskapet af unga, oförsörjda mödrar, eller ock förtidiga, obetänkta giftermål, utan andra tillgångar och medel att underhålla hustru och barn, än friska lemmar. Denna egendom är visserligen för dess ägare den lyckligaste, men ej ensam tillfyllestgörande, då beräkning och arbetshög alltför ofta saknas. Arbetsförtjenst fattas gemenligen ej för någon som vill och kan arbeta. Priserna på dagsverken vid jordbruket äro allmännast oförändrade under dessa 5 åren; 16 å 21 $\frac{1}{3}$ sk. Banco, alltefter tiden på året, för drängedagsverke, och för qvins 8 å 12 sk. B:co, utan kost. Det ligger likväl i sakens natur, att backstuguhjonens bergning är i högsta måtto osäker, med mindre de idka något lönande handtverk eller husslöjd. På konstfliten och konstfärdigheten beror således större eller mindre välmåga hos denna klass, uti hvilken folkökningen hastigast äger rum. Häruti ligger ett ytterligare skäl att befordra slöjd-skicklighetens allmännare utveckling genom upplysning, undervisning och gynnande författningar.

Allmänna välmågan har de sednare åren ökat sig derigenom, att jordegendomarnes värde stigit, och inkomsten af jord äfvenväl blifvit större, dels genom varuvärdets stegring, dels genom lättare afsättning. Göta-Kanal och ångfartygen hafva härtill bidragit, hvarom mera längre fram.

3:o *Näringar.*

De hufvudsakligaste näringarne uti en ort äro alltid de, hvilka uti ortens naturliga beskaffenhet äga sitt ursprung. — Sålunda har jordbruket

från uråldriga tider varit Östergötlands hufvudnäring, uti södra delen för-
enadt med betydligare boskapsskötsel; äfvensom norra delen, samt några
trakter af den östligare, tillgodogöra sina skogs- och malmtillgångar genom
vattenfallens begagnande för Bruksrörelse. Särskilde naturförmåner och sär-
skilda tidsförhållanden hafva derjemte alstrat åtskillige Binäringar, likasom
granskapet af haf och segelled alstrat handel och sjöfart.

Jordbruket, hvarmed här förstås åkerbruk och boskapsskötsel förenade,
har uti de fruktbaraste trakterna på sednare åren begynt sin öfvergång från
gamla bruket, med halfva åkerjorden i träde, till det mera productiva vaxel-
bruket, med en ringare del af åkern hvilande för hvarje år. Erfarenheten
har här redan stadgat öfvertygelsen om vaxelbrukets nytta, äfvensom om
nödvändigheten af åkerjordens trädande tidtals. Allmogen har begynt odla
klöfver och föda mera boskap, ehuru mängden ännu qvarhålles vid gamla
vanor, dels af försigtighet och tveghägenhet, dels af tröghet och fördom.

Af sädesslag odlas mest råg, korn och blandsäd, dernäst hvete, hafra
och ärter, allt utöfver ortens egna behof, så att uti vanliga år 100,000 tun-
nor troligen försålts till andre Län, förutan det brännvin som dit utförts.
Uti södra orterna af Länets, Ydre härad och Kind, har spanmålsproduktio-
nen varit stigande i högre förhållande än folkmängdens ökning, emedan der-
ifrån nu ofta säljes spanmål, då desse härader förr i vanliga år köpte.

Potäter odlas numera betydligt utöfver hvad Länets invånare till sin fö-
da hafva af nöden. Öfverskottet, hvaraf äfven något är utskeppning kan äga
rum, användes mestadels till brännvinsbränning, samt, i ringare mån, till
kreaturens utfodring. Troligen skall potates-odlingen ännu vidare utvidgas.

Andre rotväxter odlas merendels blott till vanliga hushållsbehof, ehuru
någre få större jordägare begynt odla kålrötter i stort på åkerfälten, och
gjort det med framgång.

Hvitbetan har hittills, blott till försök på ett och annat ställe i smått,
blifvit odlad. Närvarande erfarenheten häraf synes visa, att, i denna lands-
ort, hvitbetan icke gifver högre afkastning, än som bort kunna påräknas af
kålroten, potäterne och hvetet, samt, att så länge colonial-sockrets pris kan
hållas så lågt som det de sednare åren varit, skall hvitbetan ej komma att
i denna ort odlas till någon betydligare mängd. Då emedlertid mycken jord
i vissa trakter här finnes, som är ganska tjenlig för denna rotfrukt, så torde

i en framtid, då goda sädesskördar nedsätta priserna på spanmål och potä-
ter, samt då klimatvandt frö kan erhållas från Skåne, någon betydligare
hvitbetsodling nog blifva möjlig, helst om sockerberedningen deraf kan för-
enklas till ett hushålls-bestyr.

Af oljeväxter odlas rapsat på ett och annat ställe; men klimatet är i
allmänhet nog hårdt för denna i goda år lönande växt. En otjenlig vinter
ödelägger rapsatfältet, och som den derjemte fordrar stor gödseltillgång, men
icke bidrager till ökande af foderförråderne, så är den i allmänhet ej tje-
nlig att ännu, på troligen mycket lång tid, ingå uti vårt vaxelbruks-system
för ett sjelfständigt jordbruk. Odlingen af papaver eller vallmo fortgår ej
vidare, emedan den i längd ej visat sig lönande i stort. Svårigheterna tor-
de förnämligast ankomma derpå, att man saknat de redskap för såning, rens-
ning m. m., som denna oljeväxts odling erfordrar om den skall bära sig väl.

Hampan odlas obetydligt, och linet endast i sydligaste delen af Länet
till någon afsalu. Humla odlas alltför litet, och till afsalu blott uti en soc-
ken, Skedevi, den nordligaste inom Länet, och hvarifrån måhända 1000 L \ddot{a}
ärligen öfverhufvud försäljas.

Trädgårdsväxter och frukter odlas knappt utöfver husbehof, annorstädes
än i granskapet af sådane städer der afsättning för dem finnes, nemligen
Norrköping och Linköping; och der är tillförseln stark. Någon liten skepp-
ning kan häraf äga rum på Stockholm.

Af foderväxter odlas: på åker hufvudsakligast klöfver, äfven vicker; på
ängar hufvudsakligast thimotej. Sednare ären fortgå likväl försök äfven med
andre grässlåg. Sankare ängar och de med löfskog beväxta äro merendels
lemnade åt naturens ensamma verksamhet; på få ställen äro konstgjorda vatt-
nings-anstalter. Det är framtiden förbehållet att härutinnan tillvägabringa
ändamålsfulla förbättringar, när dagsverkspriserne och höpriserne blifva uti
motsatt förhållande till hvarandra, än hvad de nu vanligen äro, samt då
insigterna uti mekaniska hjälpmedlens användande blifva allmännare. Ett
exempel att de ofta kunna bidraga till förut oväntade förbättringar har detta
Län emedlertid att förete vid Gusum, der en sank, af bäckar genomskuren
och under förbiflytande åns vattenhöjd belägen äng gjorts så torr att arti-
ficiella grässlåg der odlas.

Uppodling af oländig mark till åker och äng fortgår öfverallt i mera och mindre mån, men sammanlagt till en betydlig rymd af flere hundra tunnland årligen. Den största nyodling, som under de sednare 5 åren ägt rum på ett ställe, är den af Hofs-måsse 455 tunnland ypperlig jordmån, der vattnet får sitt aflopp efter genomgräfning af en smal ås, och der kringliggande byar och jordägare nu se bördiga åkerfält i stället för den magra starrängen.

Af åkerbruksredskap intager den gamla Svenska kroken, som uti olika landskap bär de olika namnen af trädstock, årder m. fl. alltjemt första rummet, hvilket den troligen får bibehålla såsom nära oundgänglig. Plogen har emedlertid nu blifvit mera allmän och mera nödig än förr, och åtskilliga slag af harf, såsom exstirpator, myllharf, billharf m. fl. äro försökte, och dels antagne såsom gägneliga, dels förkastade såsom otjenlige, alltefter redskapens och jordmånens mera eller mindre lämplighet till hvarandras ömsesidiga hufvudegenskaper; men intet nytt åkerredskap har här uppfunnits, så vida man ej vill nämna ett högst enkelt, men derjemte högst ändamålsenligt, som begagnas att afskåra plogtilter uti korta stycken. Det består blott af en släpande rist med stock och handtag. Flere uppfinningar hafva skett för inrättande af enkla och för mindre jordbrukaren användbara tröskverk; och det har lyckats åstadkomma sådana, hvilka med fördel begagnas äfven af torparen. De äro särdeles lätt flyttbare, fordra ej någon särskild tillbyggnad vid logen, föga kostsamme, lätt förfärdigade, aftröska så skyndsamt som de vanligen hittills brukliga verken för oxar, och lemna halmen ostympad. Allmoge och arrendatorer hafva ock begynt begagna dem mycket.

Boskapsskötseln står på en ganska låg ståndpunkt, ehuru man på vissa trakter och enstaka ställen vet att draga temlig inkomst af ladugården, och ehuru ladugårdsprodukterna öfverstiga Länets behof. Största bristen är bestämda begrepp om kreaturs-racernes särskilda egenskaper, samt om sättet att använda fodertillgången så att största afkomsten vinnes. Tid efter annan har med stor kostnad utländska kreaturs-slag införskrifvits, men ingenstädes hafva de utträngt de inhemska. Ämnet är ännu dunkelt för landthushållaren i denna ort, och outredt är, huruvida ej inhemska slag, som genom sorgfällig vård och insigtsfull behandling förädlades, skulle vara de mest fördelaktiga uti vårt land, hvarest sträng och långvarig vinter påkallar någon frihet den varmaste sommartiden, och der ofantliga sträckor af stenbunden eller ofruktbar mark göra mulbetets begagnande till en, på annat sätt oät-

komlig inkomstkälla, som uti vissa trakter är af stor betydighet. Sydligaste delen af Östergötland hemtar från betesmarkerne möjligheten att afyttra en anseelig mängd smör och ost, och har derigenom grundlagt sitt tillstånd af välmåga.

Tanken har de sednare åren, dels genom föredömen af mera insigtsfulle landthushållare, dels genom stigande upplysning och lättare afsättning, allmännare begynt fästa sig vid angelägenheten att draga inkomst af ladugården, och har derigenom på de större egendomarne föranledts osttryckerier, hvilkas produkter i temlig mängd afskeppas från Norrköping och Linköping. Detta afgörande steg till förbättring af Ladugårdsskötseln torde medföra nu knappt anade följder för denna landsort; och det är att förmoda, att så väl Länets hushålls-sällskap som enskilde fortfara med de uppmuntringar till beredande af ädlare slag, samt till förbättringar uti kreaturens skötsel och utfodring, som äro påbegynte genom prämier och genom föredömen.

Ändamålsenligaste användandet af fodertillgångarne hafver varit föremål för åtskilliga försök under de sednare åren; och det är att hoppas, att de fortsättas af de kunnigaste landthushållare. Ännu är man ej hunnen så långt i erfarenhet härutinnan, att något viktigare och allmännare resultat deraf härflutit. Uti nästan hela Länet är halmen ännu den drygaste delen af boskapens vinterföda; höet är den mindre delen, helst på vissa trakter af slättbygden hvarest ängarne äro högst inskränkte, och deras afkastning förbehålles hästar och får. Vexelbrukets utbredande skall åstadkomma förbättring häruti genom klöfver och rotfrukter. Men ett för Sverige eget problem att lösa, är hästa användandet af den mängd starr och annat sämre hö, som skördas på våra vidsträckta sankt ängar; och dertill hafva vi ännu knappt gjort första steget.

Dranken, som vid bränvins-bränning fås, har uti detta Län i allmänhet och hufvudsakligast begagnats på det sätt, som medför den egentligaste förmånen, nemligen för gödkreatur af hornboskap och svin. Dess egenskap att göra halmen mera närande har gjort den till en dyrbar hjälp för landtmannen, och äfven föraniedt att den på många ställen tagits till biträde vid kornas utfodring. Likväl är det att hoppas, att rotfrukter skola uti sistnämnde afseende uttränga dranken. Man har redan på många trakter begynt använda dem i större mängd, och äfven metoden att genom fodrets jäsnings göra det smakligare och mera närande, är ett sätt att göra dranken

mera umbärlig. Deremot är den såsom tillblandning nödvändig vid den af nägre landthushållare inom Länet begagnade utvägen att föda dragoxarne med hästgödsel i stället för halm; och för svinens föda, samt de första veckorna af oxars stallning, är ännu intet medel utfunnet, som till samma låga pris och med lika nytta kan begagnas som dranken. Stigande priser på bränsle, och de större tillgångar på saftigare och mera födande foder, som vaxelbruket lemna, torde i framtiden önskvärdt förändra dessa förhållanden; men för närvarande kan det ej nekas, att ett bränvinsbrännings-förbud medför ekonomisk förlust för detta Län vid alla tillfällen, då det ej föranledes af verklig brist på spannmål.

Stallning af gödoxar höst- och vintertid har under de sednare åren blifvit en mera och mera begagnad gren af ladugårds-skötseln, som inbringa penningar för året, i förening med ökad gödseltillgång, som förbättrar jorden på längden. Sistlidne år försålde från detta län till annor ort, emellan 2 och 3,000 stalloxar, hvaraf likväl de fleste, föregående sommar och höst, ogödde införts från Småland; och all anledning är att detta sätt att tillgodogöra fodertillgångarne är efter år blir allmänare begagnadt.

Fårskötseln eller ullkulturen, hvilken på sednare åren fäst at så mycken uppmärksamhet och blifvit föremål för så många landthushållares spekulationer, har äfven uti detta Län vunnit någon förbättring, dels derigenom att ett par tusende finulliga får inkommit från utrikes orter, dels derigenom att man begynt en bättre utfodring, än som förr ägt rum. Högst få landthushållare hafva öfvergått till att söka sin största ladugårds-afkastning utaf får-afveln, och det är ej att förmoda att Östergötland blir någon hufvudort för finare ullproduktionen. Naturliga, för finulliga får passande, betesmarker äro här högst sällsynte, och jorden är här uti allt för högt pris för att man deraf i allmänhet kan utlägga något betydligt till fårbeten. Andre landsorter, hvilka äga motsatte förhållanden, t. ex. Westergötland, komma troligen att producera fin ull för bättre pris, än hvartill den här kan lemnas, och därför skall förmodligen blott vid en och annan dertill mera lämplig egen- dom, de finulliga fåren här komma att bibehålla sig, såsom inkomstgifvande. I allmänhet skall det ullrika slag, som tillika ger god slakt, blifva för denna landsort fördelaktigast och bäst passande, i de föga talrika fårhjordar som hvar och en underhåller på sin inskränkta jordvidd.

Häst-afveln bibehåller sig ungefärligen vid hvad den en längre tid här i orten varit, och de anstalter, som till dess förbättrande vidtagits genom

stationerande af 12 à 15 Stuteri-hingstar hvarje år, samt genom anskaffande af enskilte, hafva visat sig medfora denna nytta. Inträffande förbättring eller förädling af hästslaget är ej att förmedla annorlunda än småningom, och genom långsamt fortskridande på den bana som blifvit beträdd i sådant ändamål, med mindre än att remontpriserne så skulle höja sig, att större hästars uppfödande blefve en lönande spekulation. Nu åstundar bonden ej att uppföda större hästar, emedan hans hushållning och belägenhet gör det fördelaktigare och nödvändigare att äga flera små hästar än ett inskränktere antal stora. Våra backiga vägar, våra ojemna åkrar och ängar, våra bergiga betesmarker, utstaka ock vägen för vår landthushållnings gång uti detta afseende.

Afveln af svinkreatur och fjäderfä står på en ganska låg ståndpunkt, hvarföre ock deras produkter äro af mindre god beskaffenhet. Insigterna uti sådane djurs skötsel och begagnande äro särdeles inskränkta; men då varorne det oaktadt äro jemngode med dem från andre orter i riket, och begärliga till höga priser, så utgör afsättningen derutaf en ej obetydlig inkomst för invånarne i detta Län.

Skogarne hafva under de sednaste 5 åren märkbart minskats uppå de trakter som angränsat slättbygden; och förhöjde priser vitna derstädes här-om. Många sammanträffande orsaker hafva härtill bidragit. Behovvet af byggnadsvirke har ökats genom ökad folkmängd och stegrade anspråk på rymligare boningar; behovvet af stängselvirke har ökats genom fortgången af laga skiften; behovvet af bränsle har ökats genom ökad antal af hostäder, och på en och annan trakt ökad bränvins-bränning. Hvaremot, sedan de närmast boende skogsägare, som vanligt utan riktig beräkning, för en hastigare inkomst skull, afsålt sine skogstillgångar, så att de sjeltva lida brist; sedan laga-skiften af skogsmarker föranledt deras brådstörtade afverkning och förstöring utan motsvarande gagn; sedan åtskilliga allmänningar blifvit försålde och på en gång af köparne afhuggne och använde, så har på många ställen skogs-gränsen blifvit med ens aflägsnad en mil eller mera från der den förut varit. När härtill lägges att Angfartygen längs Kanallinien medtaga betydligt bränsle, att ökad manufaktur-smide och gjutning i stor skala på ställen utan egne skogstillgångar öka åtgången, och bruksägare, som äga skogar, nu mera derpå sätta fördubbladt värde, så inses lätt orsakerna till prisernes allmänna stegring uppå denna nödvändighetsvara. Skogsbrist emot-

ses emedlertid ännu ej; men väl nalkas den tid, då slättbygdens invånare böra vara betänkte uppå sättet att förminska deras skogsbehofver, och egarne af Ångfartygen att till dem begagna annat bränsle än ved.

Återplantering af skog har hittills varit nästan uteslutande endast naturens verk, det är likväl att hoppas att Länets upplystare invånare snart skola begagna de kala, men blott till skogsväxt tjenliga, höjder, hvilka nu på många ställen blifvit allmänne, till besåning med frö af tjenlige trädslag.

Härads-allmänningarne hafva undergått den reglering, som genom Eders Kongl. Majestäts och Rikets Kammar-Collegii Circular af den 14 April 1824 blifvit anbefalld, med undantag af några mindre, hvilka dels blifvit, dels skola blifva försälde, samt af Bråbo Härads betydliga allmännings-marker, hvilka på hemmanen fördelats, och Kinda Härads, som är obegagnad i anseende till sitt läge. Trakthuggning blir härigenom i allmänhet införd, med beräknad återväxt till 100 à 120 år; och såvida bland häradsboarne finnas personer med drift och omtänka, som vilja åtaga sig bestyret och omsorgen med desse Skogars värd, så böra de kunna bibehållas i godt skick för häradsboernes gagn och bästa. Största svårigheten ligger emedlertid uti närvarande generations benägenhet att gripa framför sig inpå de efterkommandes rätt. Af Kronoparker finnas numera uti detta Län endast 3:ne: nemligen Omberg, Ycke och V. Malmskogen, samt dessutom en liten planteringshage nära Linköping österut. Omberg är af vigt för kringliggande slättland, som derstädes får köpa något ved, samt afhämta vidjor till deras stängsel, äfvensom begagna mulbete. Ycke är för närvarande ej af särdeles vigt, men blir det med hvarje dag mera, alltsom skogsgränsen närmar sig den trakt der denna, med gammal och stor skog beväxta, park, är belägen. Vestra Malmskogen är af ringa vidd, och gagnas nästan blott för Regementernas behof vid mötesplatsen, samt till mulbete för kringliggande hemmansegares kreatur.

Alla större skogar i Länet bestå af tall och gran, fastän vissa trakter, helst uti skärgården, kunna ega temligt betydlig tillgång af ek och björk. Björkskogen torde i allmänhet bibehålla sig oförminskad, emedan den snart uppväxer der barrskogen blifvit afsvedd; men tillgångarne på ek hafva under de sednare 5 åren särdeles medtagits. När ekförsäljningen först frigafs, afyttrades mångenstädes ekbjelkar till ungefärligen samma pris som furubjelkar af lika storlek, och vackra och dyrbara ekar försälldes mot en ringa

penning. Nu finnes ej mera möjligheten att få köpa sådane, och spekulationen finner ej sin räkning uti att uppdraga nya.

Den vid Bisp-Motala tillämnade ekplantering har upphört, och den inskränkta på Omberg verkställda, har ej frambringat något önskligt resultat.

Stenkol och brandskiffer äro ej att tillgå inom Länet; men bräntorf har på några få ställen blifvit begagnad. Betydligare bräntorfsmåssar äro sällsynte, ehuru det låter förmoda sig att de förefinnas på flere ställen, än dem man nu känner, och att mera vana och vidgade kunskaper skola medföra upptäckten deraf, och begagnandet när behovet blir större och priserna på veden ännu högre.

Bruksrörelsen, som uti detta Läns norra del, och uti någre trakter af den östra, af ålder varit betydlig, är väl numera inskränkt, men har dock på sednaste 5 åren utvidgats.

Kopparverk äro vid Åtvidaberg och Gottenvik, med grufvorne: Mormors, Bergsbo, Haggrufvan, belägne inuti landet och tillhörige egaren af det förstnämnda; samt Arvidsbergs, belägen vid hafsstranden och tillhörig egaren af det sednare. Dessutom finnes en först uti sednaste åren bearbetad grufva på en holme ytterst i södra skärgården kallad Fångagrufva, hvarest 8 till 1200 Skk malm årligen hafva brutits och begagnats vid ett litet kopparverk i Calmar Län. Äfvenväl äro uti Länets nordvestra trakt, Godegård socken, någre mindre betydliga grufvor, kallade Båtsbergs- eller Svenskhullts-grufvorne, tillhörige Isåsa Kopparverk i Örebro Län.

Vid Mormors-grufvan, som har 160 famnars djup, uppfordras nu årligen genom en vacker konst, vid pass 5,000 Skk malm; vid Bergsbo-grufvan från 107 famnars djup genom ångmachin årligen vid pass 30,000 Skk, samt vid Haggrufvan, 50 famnars djup, 3 à 4,000 dito. Deraf tillverkas årligen 1,300 Skk garkoppar, eller något derutöfver. Åtvidabergs kopparhammare förarbetar häraf vanligen utöfver 300 Skk; och det öfriga afyttras dels till iurikes mässingsbruk, dels exporteras det från Norrköping.

Vid Arvidsbergs grufva har sednare åren öfverhufvud uppfordrats 1000 à 1,100 Skk malm, hvaraf 80 till 100 Skk garkoppar vid Gottenvik blifvit tillverkad.

Mässingsbruk är ett, vid Gusum, der tillverkningen de sednare åren ökats från 70 à 80 *Skz* råmässing till 110 à 120 *Sz* trådband och trådverksmässing, hvaraf största delen på stället förarbetats till mässingstråd och till knappnålar. Af mässingstråd har försäljningen sednare åren ökats från 30 à 40 *Skz* till 80 à 90, och hvaraf största delen afyttrats på utrikes ort. Emellan 30 à 40 *Skz* tråd har dessutom årligen på stället användts till knappnålar, krok, häktor, och ett par tusende kvadratfot väfnad. Knappnålar tillverkas årligen ungefär 18,000 bundtar, 15 bref i hvardera; och af mässingsväf hafva många vackra arbeten förfärdigats, till en del målade; allt till inrikes försäljning.

Jernverken äro: 1 kanongjuteri, 1 annat gjuteri i liten skala, 2 masugnar för tackjerns-blåsning, 32 stångjernsbruk med 73 härdar och 44 hammare, hvaraf dock 2 stycken bergsmanshammare de sednare åren intet smidt; manufakturverk dels förknippade med stångjernsverken, dels till ett antal af 10 särskildte mindre, med 20 hammare; 1 större mekanisk verkstad samt 2 mindre.

Jerngrufvor finnas till stort antal, men de äro små och många af dem bearbetas ej mera. De betydligaste, som nu bearbetas, äro belägne i skärgårdstrakterne, och lemna årligen vid pass 15 à 16,000 *Skz* malm, deraf äro Petängs eller Ormstorps-grufvorne mest gifvande. Malmen håller omkring 40 procent, samt utföres till stor del åt Calmar Läns bruk.

Kanongjuteriet på Finspång hemtar sin malm för det mesta från Södermanland med lätt transport; eger tillräcklig koltillgång och har de sednast förflutna 5 åren öfverhufvud årligen lemnat kanoner och ammunition till 2,750 *Skz* årligen, förutan annat gjutgods till 350 *Skz*. Arbetet är förträffligt och jernets styrka öfverträffar ofta all förmodan. Finare gjutgodset har en fulländning som sätter det framför allt annat sådant af inrikes tillverkning.

Masugnarne för tackjernstillverkning äro: Finspång med verkställd blåsning till 2,250 *Skz* årligen öfverhufvud; och Borkhult, som hemtar någon del af sin malm från Utö grufvor i Södermanland. Der uppgår blåsningen till 1,230 *Skz* årligen öfverhufvud beräknadt.

Stångjerns- och ämnesjerns-smidet har, från vid pass 22,000 *Skz* årligen, ökat sig till 25 à 26,000 *Skz* årligen, dels genom de i sednare åren vidtagne anstalter som fortskynda utsmidningen, dels ock genom några till-

ökningar i privilegier. Manufaktursmidet bedrifves med 32 kniphammare, 43 spikhammare, 6 räckhammare, 2 skär- och valsverk, hvarjemte finnas 2 plåthammare. Stålugnar äro 6 stycken. Manufaktursmidet har från vid pass 4,200 Sk \mathbb{K} årligen öfverhufvud ökat sig till 4,500 Sk \mathbb{K} . Förutan desse uppgifne tillverkningar har mycket förfärdigats till ortens förbrukning, men hvaraf ingen tillförlitlig beräkning kan ega rum. Stångjernet, och äfven något manufaktureraadt, utskippas numera mycket på Götheborg, sedan kanalfarten ger tillfälle att välja den ort, der afsättningen är lättast och fördelaktigast.

Mekaniska verkstaden vid Motala fortfar att lemna utmärkt goda arbeten, som synnerligast för mindre maskinerier äro jemgode med bäste utländske. Dess ångmaskiner, som tillvunnit sig allmänt och rättvist förtroende, hafva gjort verkstaden fördelaktigt känd äfven på främmande botten, och ingångne beställningar föranleda nu utvidgade byggnader på stället. Tillverkningsvärdet har sednaste åren uppgått till 170 à 200,000 R:dr Banko årligen. Från år 1829 äro der tillverkade 45 stycken ångmaskiner från 6 till 50 hästars kraft.

De två mindre mekaniska verkstäderna äro uti Norrköping och skola med stadens öfriga inrättningar omnämnas.

På Kolmoren invid Bråvikens strand brytes marmor, af flere serskildte slag, och uppgår tillverkningsvärdet årligen till 8 à 10,000 Riksdaler. Som marmorn är af gröfre art, användes den mera sällan till finare arbeten; de fleste beställningarne äro kolonner, grafvårdar och större pieser. Modet bjuder likväl ej ännu, att den rikes byggnader mera allmänt häraf skola prydas uti vårt land; och få hafva dessutom lägligt att uti sådant nedlägga större kostnad; derföre begagnas denna tillgång på vackra materialier mycket litet, och uti den närbelägna Norrköpings stad, finnes intet som påminner om det två timmars väg sjöledes derifrån belägna marmorbruket.

En annan bergsprodukt är kalksten, hvaraf stora tillgångar finnas inom Länets uti en sträckning från Roxens strand vesterut; uti Omberg och uti Kolmorens berg utmed Bråviken, med flere ställen. Dessa tillgångar begagnas likväl ej såsom deras rikedom medgifver. Största kalkbrottet, med utmärkt vacker sten, är Borghamn vid Ombergs norra ända, hvarest hemtas allt hvad som erfordras för Carlsborgs fästningsbyggnad; och mycket i öfrigt försäljes såsom förarbetad slät kalksten eller såsom bränd kalk. Intill Roxens vestra strand, vid Berg, är ett dylikt kalkbrott, som likaså begagnas, ehuru

i mindre skala. Vid marmorbruket på Kolmoren, brytas äfven årligen några tusende *Skz* kalksten.

Fabrikerne uti detta Län äro hufvudsakligen anlagde i staden Norrköping, och skola i sammanhang med stadens tillstånd i öfrigt närmare vidröras, likasom de uti öfriga städerna befintlige näringsföretag, skola omnämnas uti berättelsen om dessa städer.

På landsbygden äro:

Klädesfabriker: vid Åtvidaberg, hvarest blott gröfre och mellansorts kläden tillverkas för ett sammanlagdt värde af 20 à 25,000 R:dr årligen; och vid Råby, hvarest dylika kläden tillverkas sammanlagdt till omkring 10 à 12,000 R:dr årligen; vid Kisa är nyligen anlagd en fabrik.

Segelduksfabrik vid Rodga, der spinningen i allmänhet förrättas af kringboende allmoge, och tillverkningen i värde nu uppgår till blott omkring 3,000 R:dr årligen. Fabrikens tillverkningar hafva minskats.

Glasbruk: vid Reijmyra med 1 ugn, der tillverkningsvärdet uppgår till 35 à 40,000 R:dr årligen; och Cedersberg med 1 ugn, der detsamma nu blott uppgår till omkring 5,000 R:dr. Det sistnämnda brukets grannskap till numera skogslösa nejder föranleda troligen dess upphörande, hvaremot det förstnämndas belägenhet uti en större skogstrakt med egna, för behofvet af 3,000 famnar ved årligen fullt tillräckliga, skogar är förmånligare, och medgifver de förbättringar uti finare glastillverkningen, med hvilkas införande egaren är sysselsatt. För närvarande blåses blott små glas och buteljer, förutau en början med arbetande uti prässadt glas. Sliperi drifves oafbrutet och afsättningen är god.

Knappnäls-fabrik vid Gusum är omnämnd i sammanhang med dervarande mässingsbruk.

Pappersbruk: på landet, 6 stycken privilegierade, hvaraf blott 5 arbeta; men alla äro mindre, och uppgår sammanräknade tillverkningsvärdet knappt till 20,000 R:dr årligen, ehuru afsättningen är god.

Oljeslagerier: 5 stycken mindre betydliga med 1 à 2 arbetare hvardera. Största tillverkningen är vid Orremåla, uppgående till 2,000 à 2,500 R:dr årligen.

Kimröks-bruk: 2 stycken mindre betydliga.

Pottaske-bruk äro 2:ne, hvaraf ett helt obetydligt. Det andra vid Reijmyra lemnar årligen omkring 2000 *L*z.

Snusfabriker: 1 stycke obetydlig.

Såpsjuderi: 1 stycke, hvarest vid pass 4000 fjerdingar årligen tillverkas.

Garfverier: 21 stycken, alla mindre betydliga, med mindre utmärkt läderberedning.

Färgerier: 3 stycken, hvaraf intet är af någon större betydighet.

Stampar: till valkning af vadmal m. m. 9.

Bresilje-qvarn: 1 obetydlig.

Tegelbruk: 45 stycken, hvilka för närvarande icke fullt medhinna att förse Länet med det tak- och mur-tegel som årligen åtgår.

Binäringar.

Deribland intager husslöjd och vinterslöjd första rummet. Qvinnornas väfnad uti hvarje hushåll uppgår, sammanlagdt för Länet, till en gauska betydlig produktion, hvars värde kan bedömas deraf, att blott en mindre del af allmogén köper kläde till deras behof, eller lärft och vadmal från andra håll. Vadmalet väfves hemma af egna fårens ull hemmaspunnen, och färgas i städernes eller vid landsbygdens många färgerier. Linneväfnaden sker mycket af eget lin, och annars af sådant som köpes från Småland, merendels hemmaspunnit. Dessutom sker numera mycken bomullsväfnad, hvilket förnämligast visar sig deraf, att försäljningen af bomullsgarn i städerna ökar sig hvarje år betydligt. Endast uti Linköping, kan nu årligen försälas 100,000 *z* bomullsgarn och derutöfver till kringliggande landsort, som härutaf väfver tyger m. m. De flesta väfva dock endast till eget behof, och ringa kvantiteter utbjudas till salu, om ej något lärft från södra delen af Länet. Uti några socknar, en å två mil söder om Linköping, utgör väfnaden af hästtjcken och mattor till afsalu en vinstgifvande binäring.

Karlarnes vinterslöjd är på slättbygden mestadels ingen till afsalu, enär utkörning af spannmål, afhemtning af ved och andre skogsförnödenheter bort-

taga så mycken tid; men uti södra och östra skogsbygderna deremot, är den betydlig. Laggkärl, förnämligast uti den södra, stolar och simplare möbler förnämligast uti den östligare, och äfvenväl i socknarne närmast Linköping uti vester; åker- och körredskap mångenstädes. Norra skogsbygdens invånare sysselsätta sig mera med sådant som äger sammanhang med bruksrörelsen. Uti Tjellmo och Godegårds socknar idkas handsmide af spik, nubbi, liar, binslen, hästskor och sömin, med flere mindre jernarbeten, såsom en lönande binäring, den der förser en stor del af Länet med sine behof härutaf, och äfven medgifver någon afsalu utom Länet.

Handtverkerierne på landsbygden äro att betrakta såsom en binäring af vigt, derigenom att den sammanlagda tillverkningen, som åstadkommes af sockne-skräddare, skomakare, snickare med flere, är stor, ehuru den ej bidrager till konsternas fullkomuande, utan blott är att anse såsom ett af de första stegen till arbetets fördelning. Allmogen, och största delen af alla landtmän låta af dem förfärdiga sina kläder, skoplagg och simplare möbler; och denna mängd sockenhandtverkare, samt vidare färgare, garfvere m. fl., som finnes inom socknarne, äfvensom de handelsbodas, hvilka på landet uppkomma, göra Uppstäderna mera umbärlige, och förklara så väl möjligheten, att större landsträckor äro utan städer, som ock den iakttagelsen att uppstadsrörelsen med undantag af den verkliga handeln, icke ökar sig i samma förhållande som folkmängden.

Kolning är en binäring af vigt, som idkas nästan öfverallt uti Länets norra del, samt uti de skogrika trakter af den södra och östra, som äro så nära intill bruk belägne, att transporten med någon fördel låter verkställa sig. Öfverallt nyttjas blott resmilor, med undantag af några försök med liggmilor, som egaren af Hättorps bruk i Tjellmo socken låtit göra, och hvilka ännu fortgå. Till nästan alla bruken inom Länet finnes nog koltillgång för egande ugnar, hyttor och hårdar, såvida nyare kolbesparande metoder begagnas; men vid Motala verkstad förbrukas mest stenkol.

Skogshandteringen uti sydligaste delen af Länet är en binäring, som utom kolning delar sig uti flere grenar: såsom försäljning af bjelkar, plank och bräder, hvilken hufvudsakligast sker vid Gamlebyn i Calmar Län genom en flere mil lång och svår landtransport; fällning af hela skogsparker och svedjande med rågsåning på marken och högst ringa gagn af skogen; tjärubrännning och tjärans försäljning inom Länet. Den del af södra skogsbygden, som är

belägen närmare städerna eller slättbygden, afyttrar dit så väl bjelkar, plank och bräder, som hägnadsvirke och betydligt ved af både barrskog och björk. Från de östra häraderne, hvilka angränsa saltsjön, förses Norrköping med sine skogsförnödenheter, äfvensom afsalu af bräder och plank äger rum uti Waldemarsvik.

Dernäst är sjöfarten den viktigaste binäringen, ehuru den ännu synes vara uti sin linda. Förutan från städerna, och hvarom mera kommer att nämnas vid berättelsen om tillståndet uti hvarje stad, idkas sjöfart för närvarande mest från Waldemarsviks Köping och skärgården uti Hammarkinds härad, något från skärgården i Östkind's härad, samt helt obetydligt från stranden af Vettern. Den inskränker sig till afskeppning af landsortens produkter till inrikes afsättningsorter, undantagande någre laster, som från Waldemarsvik försändes till Tyska städer. Från skärgården seglas merendels till Stockholm eller till Norrköping, på små, oftast odäckade jakter eller skärbåtar, temligen illa utrustade, men bemannade med godt sjöfolk. Fraktfarten är högst ringa.

Fisket är en binäring för skärgården och strandboerne vid hafsvikarne, samt för en del invånare uti orterne kring de stora sjöarne Sommen, Roxen, Glan, Åsunden, Tåkern och Boren, och för många, hvilka bo dels intill den mängd mindre sjöar, som finnas inom Länet, dels ock utmed de många större och mindre vattendrag, der Lax, Ål och andre fiskslag främgå. Näringen kan vara af vigt för någon enskildt, och ger en god tillökning uti matförrådet för de hushåll, hvilka idka den; men, förutan någon försäljning i städerna af den färska fångsten, afyttras blott ringa kvantiteter af denna vara, och ingenstädes är yrket särdeles indrägtigt. Laxfisket i Norrköping, strömmingsfisket på vissa ställen vid Östersjöns stränder samt ett och annat ålfiske äro de hufvudsakligaste. Uti Sommen går en art mindre strömming understundom till uti en betydlig mängd.

Saltpetertillverkningen har, sedan lösningspriset nedsattes, småningom minskats till mindre än 600 *L* årligen, och upphör troligen i det närmaste; ett bevis att arbete och omtanka i denna ort finna andra mera lönande utvägar att vinna arbetsförtjenst, och att näringen ej utan præmier här kan blifva bestående.

Forslande förefaller hufvudsakligen till afyttrande af egne produkter uti städerna eller vid marknadsplatserne samt för lega från en del bruk och från

från Norrköpings stad. Det utgör ingenstädes någon allmännare binäring, undantagande för Wikbolandet, någon kortare tid om vintern, då bönderna forsla varor till och från Stockholm. Entreprenad af hållskjutsen, som på flere ställen i Länet äger rum, kan ännu mindre anses såsom lönande binäring, lika litet som åtagande af Reserv-skjutsen emot lega.

Jagten är ringa. Rofdjurens på vissa trakter tilltagande mängd är ett bevis att den idkas allt för litet. Länets invånare hafva derföre utläst större præmier för dödandet af Varg och Lodjur, hvilka præmier särskildt uti flere socknar blifvit ansenligen förhöjde. Man hoppas att dessa præmier skola föranleda vargynglets uppsökande och förstörande vårtiden, och slägtets förminskande i dessa nejder, samt att sådan jagt skall utbildas till näringsfång för dem som dertill ega fallenhet. Räffångst har hittills varit den mest lönande jagten. Skinnen säljas på marknaderne för 6 à 7 R:dr Banko stycket till uppköpare som föra dem utrikes.

Bränvinsbränningen har blifvit en betydlig binäring, ej allenast så, att mängden landthushållare derigenom förvandla sin jordafkastning uti en vara som är mera lätt att föra till afsättningsorten, utan ock på det sättet, att på vissa orter de fleste, och på andra blott de driftigare eller mera tilltagsne jordbrukare, uppköpa spannmål och potäter samt tillverka bränvin deraf, hvilket sedermera försäljes der det bäst betalas. Det slag af spannmål hvar på året lemnat bästa tillgång har gemenligen måst begagnats; men nu på sednaste året hafva insigterna uti bränvinets tillverkning af potäter så stigit, att man bör förmoda det bränvins-bränningen framdeles ej skall komma att medtaga mera spannmål, än hvad som erfordras att uppblanda potäterne och tillreda jåsten, såvida ej inskränkning uti tiden för bränningen nödgar bränvinsbrännaren att dertill använda mera strid säd, för att på en kortare tid hinna tillverka det quantum bränvin och drank han beräknat sig böra eftersträfvå. Följderne af bränvins-bränningen i afseende på folkets beskaffenhet äro ofvan vidrörde; i afseende på det materiella välståndet, bevisa hela socknars exempel, att handteringen, då den kunnat skiljas från lasten, i betydlig mån bidragit till ökad förmögenhet. Mera erfarenhet och högre insigter skola troligen medföra ännu ändamålsenligare medel till den förkofran som utgör en väsendtlig grund för trefnaden och ett mål för mängdens verksamhet. Det kan antagas, att omkring 500,000 kannor bränvin årligen vanligtvis blifvit afyttrade till orter utom Länet.

En binäring, som uti alla Landsorter är den säkrast vinstgifvande, är förmalningen af spannmål. Uti intet Län torde finnas större antal mjölqvarnar än uti detta, hvarest de uppgå till 643 stycken, hvaraf 268 stycken äro Tullqvarnar med 709 par stenar; 375 stycken äro husbehofsqvarnar. De större vattendrag, hvilka här strömma åt hafvet, hafva fall och forssar der stora qvarnbyar uppväxt, såsom Mjölby med 35 par stenar, Öjebro med 37 par, Motala med 50 par och Norrköpings stad, nu den tredje i Riket, har i sin början blott varit en sådan qvarnby, hvarifrån den uppstigit till betydlig fabriksstad. Måhända skall en annan tid se Motala intaga en lika ståndpunkt uti jernmanufakturen, och måhända skall Mjölby i tidernas längd locka snillet och kapitalerne att midt i landet rotfästa näringsfliten. Naturen har nedlagt ämnet; det tillhör menniskan att bearbeta det till ett godt ändamål.

Sågverk finnas ej af betydighet; blott 180 stycken grofbladiga Tullsågar, hvilka sönderskära det inskränkta antal stockar, som af grannarne framköras, samt 102 stycken husbehofs-sågar.

Gästgifveri och Kroghållning är äfven en näring, hvilken nödvändigheten alstrat men sjelfsväldet ofta söker att utvidga utöfver lagliga gränserne. Antalet Gästgifverier, förutan i städerna, är 71 stycken, med få undantag oumbärlige för resandes fortkomst; och antalet lofgifne Krogar dessutom på landsbygden, är 13, förutan 4 stycken större Vårdshus. Sällan riktar sig någon på denna rörelse. Lofgifne Krogarnes antal synes ej vara större än nödigt är för vägfärandes nödtorft; men svårigheten att förhindra lönkrögernet blir större och större, sedan sådana mål numera endast upptagas af Häradsrätterna, hvilkas sammanträden blott 2 à 3 gånger om året gifva lönkrögaren alltför godt rådrom, att på otillåtet sätt hopsamla mångdubbelt af ådömande böters belopp, och derjemte att under tiden så godt som uppenbart gäcka både Administrationen och Domaremakten.

En binäring för en del af fattigare klassen har i flere år varit samling af en färgmåssa, som skrapas af berghällar och stenar. Tillgången derpå var i början temligt betydlig, men är nu medtagen, emedan tillväxten fordrar årbundraden.

En annan binäring för samma klass är hopsamling af ben, hvaraf det mest utskeppats. Likväl hafva åtskilliga tänkande landtmän sjelfve begag-

nat bengödning, och uti Norrköping finnes en benqvarn der utbyte af benkli sker mot omalde ben.

Handel, utom den från städerne och från köpingarne, hvarom får nämnas uti den del af berättelsen som handlar särskildt om dem, bedrifves synnerligast med spannmål, brännvin, koppar, jern, marmor, kalksten, trädvaror, nötkreatur och hästar, kött, fläsk, smör, ost, ägg, humle, glasvaror, snus och smärre handelsvaror, väfnader och åtskillige handtverks- samt trädvaror. Till lättnad härvid äro frimarknaderne, på 15 särskildta ställen, uti alla Länets särskildta delar, till ett antal af 35 stycken hvarje år, och dessutom brukar allmogen vintertid träffas vissa dagar vid så kallade sädesmöten i norra delen af Länets, vid Hellestad, Tjellmo, Godegård och Motala. Torgdagar i städerna och vid Motala verkstad befordra ock rörelsens liflighet. Öppna salubodar finnas, utom i städer och köpingar, på landsbygden 18 à 19 stycken, hvaraf dock de fleste hafva mycket liten rörelse. Vid Kisa och vid Ödes-hög äro de största.

Emellan Länets invånare sker handels-utbytet så, att ena ortens behof fylles med en annan Orts öfverflöd, och införseln från andra Län inskränker sig vanligtvis till: kreatur och trädvaror, de sednare från Vestergötland och Calmar Län, de förra från Småland; samt jernmalm från Örebro och Nyköpings Län; Strömming i mindre quantiteter från Calmar och Nyköpings Län; galanterivaror och lyxartiklar från Stockholm. Ganska betydlig är införseln af utländska varor, hvilken sker öfver Norrköping, Wadstena, Söderköping och Westervik. Understundom kan någon lossning äga rum vid Motala. Af-sättningen af de varor, hvilka ej åtgå för Länets egne behof sker hufvudsakligen dels från städer och köpingar genom handlande, och hvarom mera framdeles, dels ock från landsbygden omedelbarligen på Göta-Kanal och på landsvägarne.

Landvägen försäljes vanligen mest spannmål åt Nerike, och dernäst åt Småland; Brännvin försäljes åt Nerike; Trädvaror åt Calmar Läns handlande till export; Nötkreatur, gödde, åt Stockholm. Andre varors afsättning från landsbygden landvägen till andra orter, är alltför obetydlig för att nämnas, utom glasvaror från Reijmyra.

Till kommunikationernas befrämjande äro goda landsvägar att tillgå uti alla de hufvudsakliga riktningar, dem handeln kräfver. En och annan förbättring återstår dock att göra genom borttagande eller undvikande af besvärliga backar, som på ett och annat ställe finnas, och hvartill några för-

beredande åtgärder äfven äro vidtagne. Uti provinsens medelpunkt, der kulturen är äldst, der är vägarnes antal öfverflödigt; men i de orter, der skogarne först i en sednare tid gifvit rum åt odlingen, der äro de få, likasom uti de sydligaste delarne af Länet, hvarest landet är särdeles ojemnt, och folkmängden mera kringspridd på större ytor.

Försäljning sjövägen kan äga rum till hvad ort som helst der varan betalar sig, och sker egentligen med spannmål, mjöl, gryn och brännvin, på Askersund, på Wermland om priserna der äro högre, annars på Stockholm eller Gefle och norra orterne, om priserna der äro af den beskaffenhet att det lönar sig. Understundom införes ock sjövägen spannmål om våren, när ortens tillgångar medtagits genom försäljning landvägen vintertid, eller då missväxt inträffat.

Göta Kanal, som genomskrär Länet från Vettern till hafvet, och för dess medlersta och bördigaste delar öppnar sjöled till Rikets största handelsplatser, synes i allmänhet icke hafva uppfyllt hvad man deraf lofvade sig när det stora arbetet företogs; men för denna landsort har den varit af en obestriddlig och vidsträckt nytta. Derigenom att Kanalen sammanbinder seglationen på Vettern med den på Venern och den uti Östersjön, har beqväm lägenhet uppstått för den sädesrika och bördiga trakten kring Wadstena och Tåkern, att till så långt aflägsna orter som helst försända det överskott af spannmål, som understundom ej utan prisernas allt för stora nedtryckning låter sig afsättas uti trakterna kring Vetterns stränder, och att, då afsättningen är lättare, välja emellan de orter der priserna stå högst. Härigenom har denna trakt vunnit en vigtig fördel, hvarigenom verkliga kapitalvärdet på jorden blifvit tillökadt med flere procent än man utan närmare kändedom af förhållanderne föreställer sig. Spannmålshandeln der, som förut var sjettrad af naturliga band, är nu lösgjord från dem, och skall säkert vinna fasthet, såvida den frigöres från de sjelfknutna. Derigenom att Kanalen öppnat segelled långsät slättbygdens norra gräns, och Bergslagens södra, samt från Länets medelpunkt till huvudstaden, har den öppnat möjlighet för ångfartygen, att på bestämda dagar och timmar emottaga eller aflemna produkter och varor af alla, äfven de mest ömtåliga slag, samt beredt snar och god afsättning för många landtmanna-artiklar, hvilka förr trängdes om plats på torgdagarne, förskämdes eller minskades i värde genom brist på tillfälle till fördelaktig afsalu, och hvilkas produktion således ej var lockande att arbeta för. Följden har varit, att sådana varor som ägg, smör, fjäderfä med flere, stigit

30 à 40 procent i pris, med derjemte flere mil närmad afsättningsplats, och att således värdet på den jord, der dessa varor produceras, blifvit i verkligheten ökad. En vara af annat slag, jernet, kan äfven numera från många af jernbruken afsändas med ringare transportkostnader än förut, och kanalen lemna tillfälle att med lätthet skicka det på Göteborg, der det merändels betalas högre än i Stockholm. De Jernbruk, som ej äro närbelägne till Östersjöhamn, eller som ej hafva förlagsmän i Stockholm, hafva ock häraf sig begagnat, och äga derigenom större årlig behållning på deras smide än förr. Capitalvärdet af dessa jernbruk är således i sjelfva verket ökad. På sådant sätt torde Göta Kanal hafva ökat värdet af egendom inom detta Län med ett par millioner, oberäknadt alla de tillfällen den beredt för handeln och näringsfliten att här bosätta sig. Framtiden skall utveckla deras verksamhet; den närvarande bör rastlöst arbeta på att förbereda ett önskvärdt uppblomsstrande, och nya hamnbyggnads-företag vid Linköping och Wadstena vitna derom, att ortens invånare icke förbise detta åliggande. Det är en välförstådd hyllning åt Grefve v. Platens minne.

Sedan Göta-Kanal år 1832 öppnades till segelfart från haf till haf, har rörelsen på Östgöta-linien så förhållit sig att:

År 1833	framgingo	687	större och mindre fartyg, som erlade något utöfver	
				27,000 R:dr i kanal-afgifter.
„ 1834	— —	679	sådane fartyg med nära	30,000 R:dr afgifter.
„ 1835	— —	847	dito med öfver	35,000 R:dr afgifter.
„ 1836	— —	728	dito med	30,000 R:dr afgifter.
„ 1837	— —	1107	dito med nära	40,000 R:dr afgifter.

Till eller från ställen inom Länet och belägne innanför kanalens sträckning, har under 6 års tid gått vid pass 3,100 större och mindre fartyg, med 76,000 tunnor spannmål, 50,000 tunnor sill, 83,000 *Sk&K* jern, 3,000 *Sk&K* kreatursben eller benkli &c. Transitorörelsen är emedlertid ganska ringa, och för direkta utrikes handeln så godt som ingen. Inrikes handeln är besvärad af hög taxa på vissa tyngre nödvändighets-varor, samt kontrollernas organiserande på ett tidsödande och kostsamt sätt. Dessutom erfordrar en så stor förändring uti kommunikations-förhållanderne någon längre tid för att utveckla sina följder. Mycket af det nya måste först pröfvas, och många fördomar och vanor öfvervinnas, många misstag göras och rättas, innan det

gamla hinner förkastas och ett nytt system göra sig fullt gällande i en rörelse, som bedrifves med inskränkta tillgångar och är fördelt på många händer, och som således icke på länge kan få någon bestämd riktning att folja, helst vår 6 månader långa vinter årligen afbryter verkningarne af de nya anstalterne. Derföre bibehåller sig ännu många gamla transportvägar, hvilka man bordt förmoda skulle upphöra sedan kanalen öppnades. Till Linköping, Skenninge och Wadstena, går nemligen ännu mycket varor landvägen från Westervik, der de förtullats, i stället för att förtullas vid Söderköping, och derifrån gå kanalyvägen till deras destination eller åtminstone nära den. Till Linköping kommer äfven mycket varor landvägen från Norrköping, ehuru sjövägen är öppen. Dessa förhållanden äro i sig sjelft en förlust af vid forslingen använd arbetskraft, hvars besparande har utgjort ett af ändamålen för Göta Kanal, och hvars fortfarande är att söka uti de band, hvilka betunga handelsrörelsen, eller uti de svårigheter som ännu möta anlöpan af den konstgjorda farleden. De äro en så mycket större förlust, som forsling ingalunda utgör någon naturligen fördelaktig binäring för någon del af detta Län, utan är den, der den ännu finnes, skadlig för åkerbrukets och boskapskötselns förkofran.

Gärdfarihandlande besöka ofta detta Län och bespara de aflägsna boende qvinnor mången resa åt staden. Någon betydligare olägenhet af deras kringvandrande har icke försports.

Så mycket mera olägenhet förspörjes af Gesällvandringarne, Detta tillägg till näringarnes närvarande skråförfattningar, har urartat till en tunga för alla dem hvilka bo nära landsvägarne, och hvarom något begrepp kan uppfattas utaf den enda omständighet, att förmodligen få dagar på året förbigå utan att 100 Gesäller, såsom resaude, inom detta Län fordra sitt herberge af den som bor invid det ställe der de finna sig trötte, eller hungrige och törstige. Noga beräkning häraf är onöjlig; men missbruket visar sig tydligan, och en mängd af dessa resaude tillbringa hela sitt lif på sådane vandringar genom Rikets särskildte provinser.

4:o Politisk Författning.

Kammarverk. Under loppet af åren 1833 till och med 1837, hafva några nya hemman icke blifvit inom Länet till anläggning beviljade, eller

ränta efter föregången skattläggning hvarken å hemman, eller å afsöndrad lägenhet från skattskyldig jord, fastställd, eller till fastställelse hos Konungens Befallningshafvande, anmäldt; hvaremot sex stycken vatten- tull-mjölqvarnar med tillsammans 7 par stenar, samt en väder-tullmjölqvarn med 2:ne par stenar blifvit med vederbörligt tillstånd anlagde, och ränta till Kongl. Majt och Kronan åsatte. Från krono till skatte äro försålde tillsammans $14\frac{2}{3}$:dels mantal, emot en köpeskilling af 27,810 R:dr 4 sk. 1 r:st Banko, deruti inbegripit köpeskillingen för Bisp-Motala Kungs Ladugård, utgörande 26,666 R:dr 32 sk. som med $\frac{1}{6}$:del om året, under 6 års tid skall erläggas, och tillfaller skogsplanterings-kassan. Likaledes hafva följande dels krono- och dels härads-Allmänningar blifvit, enligt Kongl. Majt derom meddelte särskildte Nådiga föreskrifter till skatte försålde, emot nedanstående skatte-köpeskillingar nemligen:

Wånga fordna Bergslags Allmänningar:

Byggare Allmanningen	3,713: --	--
Glansgrufve dito	12,047: --	--
Onsörje dito	15,409: 16	--
Skers dito	6,070: --	--
	<u>37,239: 16</u>	--

Härads-Allmänningarne inom Skeda och Kärna socknar:

Kålbyttemoen	} för tillsamman 25,253: --
Åsdymlingen	
Norra Allmanningen	

Skedevids Sockne-Allmanning inom Bråbo Härad 5,505: 24 --

Hellestads fordna Bergslags Allmänningar:

Tryfalls Allmanningen	10,670: --	--
Södra dito	28,852: --	--
	<u>39,522: --</u>	--

Tillhopa 107,519: 40 --

Skatteköpeskillingen för dessa allmänningar, sammanlagd med den för ofvannämde hemman belöpande, utgör således 135,529 R:dr 44 sk. 1 r:st

Banko, hvaraf, med undantag af skatteköpeskillingen för härads-allmänningarne inom Skeda och Kärna samt Skedevids socknar som vederbörande häradsboer tillfallit, utgörande 30,758 R:dr 24 sk. återstoden 104,571 R:dr 20 sk. 1 r:st tillhör Kongl. Maj:ts och Kronan, eller det allmänna, samt har redan dels ingått, och dels kommer den att ingå: till Rikets Ständers Riksgälds-Contoir, skatte-köpeskillingen af hemmanen med 1,143 R:dr 20 sk. 1 r:st; och till skogsplanterings-cassan, köpeskillingen af de försålde krono-allmänningarne och Bisp-Motala f. d. Kungs Ladugård, 103,428 R:dr.

Såsom ersättning till säteriägarne i Svanshalls socken, för skogsfång och mulbetesrätt i Ombergs kronopark, är genom Kongl. Maj:ts Nådiga utslag af den 18 April 1837 Dagsholms kronohemman om $\frac{5}{8}$ mantal i berörde socken, bemälda Säteriägare tilldömdt, hvadan den å detta hemman år 1826 fastställd ränta, kommer att försvinna. I öfrigt äro icke någre förmedlingar under ofvannämde år sökta och beviljade, äfvensom ej eller något hemman fallit i Ödesmål, eller blifvit ånyo upptaget.

Staten omedelbarligen tillhörande och för statsverkets räkning utarrenderade Kungsgårdar, Boställen m. m. finnas många, hvaraf blott fem, nemligen Starby, Kungs Norrby, Bråborg, Skenäs och Rönö äro något betydliga. Sammanlagdt utgöra statens omedelbara tillhörigheter 55 mantal och 8 lägenheter utan skattetal, samt gifva nu i arrende årligen 2,141 tunnor $5\frac{37}{120}$ kappor spannmål, hälften råg och hälften korn, samt 5,212 R:dr 34 sk. Contant.

Hemmansklyfningen är en naturlig och oundviklig följd af folkökningen bland jordägande klassen, enär samma jord som förr ägts af ett mindre antal förfäder måste ärfvas af ett större antal efterkommande. Den tilltager derjemte genom nyodlingar och nybyggen af inflyttande uti de trakter af Länet der ägovidderne äro stora och mera oländige, uti södra och norra skogsbygderne, hvarest utrymme finnes, och byggnads- samt stängsel-virke är att tillgå för godt pris, samt vedbrand för en ringa penning eller ringa möda. Derigenom förvandlas småningom all till odling tjenlig mark till fruktbarande och summan af produkterna i Länet ökas. Dock ökas äfvenväl summan af produkternas förbrukning, och samhällets gagn af tilltagande hemmansklyfning beror hufvudsakligast deraf, huruvida förbrukningen fullt motsvaras af ökade produktionen. Inom detta Län kan med trygghet uppgifvas att förhållandet hittills varit fördelaktigt, och svårligen lärer någon annan lagstiftning

ning än den af omständigheterna härrörande nödvändigheten, kunna sätta den lämpliga och riktiga gränsen för hemmansklyfningen, hvilken förekommer under så oberäkneligt växlande förhållanden, att hvad som på ett ställe är giltig regel, blir på ett annat oförståud och orimlighet.

Skiftesverket fortgår mera och mera, visserligen med ansenlig kostnad för närvarande generation, men till allmänt erkänd båtnad för de framtida. Allmänningssmarker, byalag och stadsjord har skiftats, under senast förflutna fem åren, till betydliga vidter, och årligen fordrade laga skiften öfverstiga hvad inom Länet befintliga Landtmätare hinna att fullgöra.

För år 1833	skedde laga skiften för	. .	54 $\frac{7}{32}$	Mantal.
	(då i utflyttningshjälp erhöles	1,148: 16)		
„ „ 1834	dito	. .	56	„
	(med utflyttningshjälp . . .	2,875: 39)		
„ „ 1835	dito	. .	29 $\frac{23}{24}$	„
	(med utflyttningshjälp . . .	1,257: 8)		
„ „ 1836	dito	. .	58 $\frac{1}{2}$	„
	(med utflyttningshjälp . . .	2,842: —)		
„ „ 1837	dito	. .	43 $\frac{3}{8}$	„
	(med utflyttningshjälp . . .	1,652: 16)		
„ „ 1838	dito	. .	57 $\frac{5}{8}$	„

tillsammans på 6 år 299 $\frac{65}{96}$ Mantal.

Största olägenheten, som i allmänhet åtföljer laga skiften, är skogsförstörelse, der god skog finnes på en del lotter och ej på de andra, samt skogsåtgång för tillökade hägnaderne, hvilka fortfarande alltjemt verkställas på gamla sättet. Allmänna uppmärksamheten är visserligen härfäst, ehuru uppfinningar af verksamme medel till förbättring häruti äro snarare att önska än att förvänta.

Statistik: På underdånigst bifogade tabeller är uppfördt, enligt från vederbörande inkomne uppgifter, det antal hästar, nötkreatur, får, svin och

getter, som inom Länets underhålles, och hvaraf sig visar att öfverhufvud, för hvarje helt hemman, finnas ej fullt 4 hästar, något mera än 4 oxar, nära 10 kor, mera än 3 af ungboskap, mera än 12 får, samt nära 7 svin. Getter finnas blott uti några vissa trakter af Länets skogbeväxta delar. Då emedlertid hemmanens areal är så olika, att hemman finnas med flere tusende tunnlands ägorymd, under det att många blott hafva 50 till 60 tunnland, så lemnar en sådan beräkning som den förestående, ingen riktig ledning till någon säker slutsats. Kunna uppgifterne uppå antalet kreatur antagas för riktige, så lemnar jemförelsen emellan antalet kreatur och antalet invånare inom Provinsen säkrare grund för beräkning och bedömande af den ekonomiska ställningen. Under denna synpunkt sammanslås antalet på landet och i städerna, och deraf visar sig att för 9 invånare finnes 1 häst, för 8 finnes 1 ox, för 4 nära nog 1 ko; för 11 finnes 1 af ungboskap och derutöfver, för 3 finnes nära nog 1 får, för 5 å 6 finnes 1 svinkreatur. Färafveln uppfyller således ej ortens behofver af ull till förbrukande kläder. Jemföres antalet ungboskap med antalet oxar och kor, så visar sig att då en af ungboskap finnes för hvarje 3 af kor, så kan ko-ladugården genom ortens egen afvel fullt underhållas, men oxarne ej; hvarföre de ock till största antalet köpas från Småland. Deraf visar sig ock, att betydligt af slagtboskap måste köpas från andre orter; men att ladugårds-afkastningen i öfrigt måste vara fullt tillräcklig för ortens behof.

Det på Tabellen för landet uppförde utsäde och den deraf beräknade spanmåls-afkastningen äga föga trovärdighet, fastän dessa uppgifter omsorgsfullt af vederbörande samlats. Hufvudsakliga orsakerna dertill äro, att en stor mängd af mindre jordbrukare icke känna beloppet af egen jords afkastning, att denna afkastning är så högst olika ena året mot det andra, att ingen uppgift kan blifva fullt säker; samt att mängden jordbrukare icke finna sig vid att uppgifva förhållandet med deras utsäde och skörd. Därföre kunna alla sådana beräkningar blott blifva approximative; men de uti Tabellen utförde summor äro icke ens detta med någon tillförlitlighet. Tabellen upptager nemligen såsom behållen afkastning utöfver utsädet 280,000 tunnor råg och korn, hvilka sammanlagde med stadsjordens afkastning 3,900 tunnor ge nära 284,000 tunnor råg och korn. Man vet att förbrukningen af dessa sädesslag uti denna landsort kan beräknas till 2 tunnor öfverhufvud för hvarje person af 15 år eller derutöfver, och man kan antaga fullt ut 1 tunna öfverhufvud för hvarje person under denna ålder. Då invånarnes antal är

200,000, hvaraf 68,000 under 15 år, så bör spanmåls-åtgången beräknas till 332,000 tunnor af råg och korn. Högst få år kunna uppgifvas, då ej Länets afkastning uti dessa sädesslag varit för invånarnes behof tillräckligt, och vanligtvis försäljas härifrån till andre orter många tusende tunnor deraf; hvarföre en medeltals-beräkning utaf spanmåls-afkastningen i råg och korn, snarare angifver 350 à 360,000 tunnor såsom säker årlig behållning utöfver utsädet. I samma förhållande torde afkastningen uti de öfrige sädesslagen böra tillökas, och således de 508,000 tunnor spanmål, hvilka enligt inkomne uppgifter äro antecknade, böra beräknas till en behållen afkastning af vid pass 640,000 tunnor. De uti tabellerne uppförde 250,000 tunnor potäter behållen afkastning utöfver utsädet, kunna med all visshet anses till 400,000 tunnor i verkligheten. Sanningen är omöjlig att utreda, helst saken i sig sjelft beror af oberäkneliga omständigheters växlande inverkan.

Uppskattadt värde af Länets fastigheter är uti tabellerne infördt i enlighet med Taxerings-längderne, hvilka för städerna väl utvisa ungefärligen verkliga värdet af hus och tomter och jord, med den summa af 4 millioner, hvartill detsamma med visshet kan antagas; och måhända äfven för bruk, grufvor, fisken, qvarnar, fabriker på landet m. m. i det närmaste öfverensstämmande med värdet nemligen $2\frac{1}{2}$ millioner; men hvad jordegendom i allmänhet beträffar, så uttrycka taxeringslängderne numera ej den förefintliga verkligheten. Det taxeringsvärde, som för mera än tjugo år sedan antogs, bibehålles ännu hufvudsakligen oförändradt, ehuru tiderna medfört ganska betydliga förändringar i verkliga värdet, derigenom att jorden på de flesta orter stigit högst betydligt i pris. Detta jordens ökade pris är likväl uti några härader tämligen ringa, under det att värdet uti andra blifvit fördubbadt, och i synnerhet har det ökat uti en del trakter, der god jordmån är förenad med skogstillgång. De $24\frac{1}{2}$ millioner hvartill 5,485 hemman med tillhörande lägenheter samt utjordar m. m. äro taxerade, gifva ett medelvärde af något mera än 4,000 R:dr per hemman, hvaremot man kan antaga, med säkerhet, att försäljningspriserna öfverhufvud uppgå till dubbla summan. Hela Länets fastighetsvärde kan under närvarande tidpunkt räknas bestiga sig till 50 millioner.

Statsbidragens belopp är utfördt uti underdånigst bifogade tabeller, beräknadt dels till hvad kontanta utgiften sig bestiger, dels efter medeltalet af markegångsprisen på alla persedlar, som uti årliga markegångs-taxorne upp-

tagas, samt för sådant som deruti ej omnämnas, efter de grunder, hvilka man ansett vara riktigaste mätarna af hvarje åliggande onus.

Personella skydds-afgiften drabbar visserligen den fattige lika med den rike, men föranleder ej till någon rättvis klagan, emär den utgår såsom fastad vid den förmåga som den fattige äger i likhet med den rikare, och den sistnämndes alla åtnjutande bekvämligheter samt öfrig egendom derjemte särskilt beskattas. Bevillning af tjänstemäns löner och arvoden är under vanliga tider ett i sig sjelft förundransvärdt afdrag från de anslag man ansett nödige för statens tjänstemän; hvilket under krigstid, eller då statsverket är i betryck, finner många rättseuliga skäl för sig, men under närvarande ställning inga, blott vanans dimmor. Bevillningen af jordbruket öfverklagas ingalunda, men den af arbetsfolk och backstugusittare öfverklagas allmänneligen, såsom betungande den fattigaste klassen utöfver rätt och billighet. Den borttager ofta värdet af en veckas föda från de hushåll, der födan för hvarje stundande dag måste vinnas genom den föregåendes arbete, och der snarare lindring erfordras än tillökad skatt kan häras. Erfarenheten visar ock att denna bevillning icke befordrar det ändamål, som troligen derigenom varit afsedt, nemligen hinder mot backstugors uppkomst; de uppkomma såsom nödvändig följd af folkökningen uti ett glest bebodt, vidsträckt och magert land, och anläggaren tänker mera på att få tak öfver hufvudet, än på deraf efteråt härflytande utlagor, i den öfvertygelse att de insigtsfulle män, som pröfva och afgöra om skatterne, icke utgå från orättvisa grunder, helst när frågan är om skatt på de fattigaste. Backstugusittaren kan ej föreställa sig, att de mest philanthropiska afsigter ofta medföra motsatsen af hvad man ämnat åstadkomma. Bevillningen af näringarne och af borgerlig rörelse medför ringa tunga för den förmögare, helst han sjelf bestämmer det belopp, hvartill han anser sin inkomst bora skattas; för den mindre förmögne och den fattigare, som ej vill afsäga sig sin hushållsrätt, är den deremot drygare och vill föranleda till missbruk af den, vissa förhållanden medgifne, nedsättning till ringare minimi-afgifter. Bevillningen af kapitaler, bolag m. m. synes alla högst billig; men den af testamenten och gåfvor som egentligen är ett, mot den upplystare stats-ekonomiens läror stridande, sätt att förminska redan samladt och fruktbarande kapital, och hvars verkan således är minskning, i sin mån, af den befintliga national-förmögenheten, denna bevillning har äfvenväl den verkan att leda till undergåfvande af laglydnaden. Genom enskilda öfverenskommelser och underlåten lagfart, samt på många andra mera och mindre

finliga sätt, kringgås eller undvikas ofta lagbudet, hvars verkan således ej visar sig gysam för befordrandet af det allmänna bästa.

Bränvins-brännings-afgiften, hvars indelning uti många särskilda klasser och hvars omständliga bestämmelser genom flerfaldiga föreskrifter äfven för de minsta saker bevisa, att man sökt med största noggranhet afväga skatten mot tillverkningen; samt bestämmelserna af tiden för bränvins-brännings utöfvande, hvilka genom dess inskränkning till 6 månader bevisa, att man sökt åstadkomma en minskning uti sjelfva tillverknings-myckenheten; de hafva ingalunda uppfyllt afsigterna. Snilletts uppfinningar jäfva hvarje förutseende af detaljerna vid bränvins-brännings verkställande, och nya inrättningar hafva medfört möjligheten att med redskap af lägre klass tillverka mera än som påräknats för de af en högre, samt på 6 månader mera än som påräknats kunna ske på 8. De hinder, som uti beskattnings-grunderna läggas för en större konstfärdighets begagnande, sporra uppfinningsgäfvan och tillvägbringa oföväntade resultat. När härjemte tages i betraktande, att hvarje förändring uti författningarne om skatten å de särskilde slagen af redskap medför kostnader, hvaraf ingen product uppkommer, och hvilka derföre äro en national-förlust, så synes den tanken ej vara utan sin riktighet, att bränvins-brännings-beskattningen lämpligast sker, genom vanlig enkel redskapsbeskattning efter pannerymden, men förändrad eller sammansatt redskaps genom beskattning af dervid begagnade tillmäsknings-kärl.

Grundskatterne, nemligen jordeboks- och hemmantals-räntan, kronotioden och afradsspannemålen, äro de mest tryckande af statsbidragen uti sådana orter, der odlingen varit störst den tid dessa skatters belopp stadgades, och hvaribland Wikbolandet bör räknas i främsta rummet med sina inskränkta ägovidder och dryga grundräntor. Sättet, på hvilket uppbörden af dessa grundskatter sker, är i allmänhet för den skattdragande ganska lindrigt; fastän det, för de till tjenstemäns löning eller särskilda stiftelser anslagne mindre hemmansägare kan vara besvärligare och drygare, dels genom skyldigheten att försla en mindre qvantitet spannmål längre väg, dels genom skyldigheten, att, äfven under missväxtår, lefverera spannmål in natura till samma qvantitet som under ett godt år. Det synes föga förnuftslenligt, att i samma mån jordbrukarens tillgångar äro mindre än vanligt, beloppet af hans utskylder skall vara större än vanligt; men vanan har bortnött eftertankan i detta afseende, och den skattdragande finner ej något att härvid erinra. Deremot har han mycket att erinra dervid, att hans spannmål, ehuru väl rengjord,

torr och ganska vigtig, likväl understundom ej anses magazinsgild derföre att den icke är fri från någre annars oskadlige frön. Något närmare bestämmande i detta afseende vore af nytta, så väl för den skattskyldige som för Magazins-förvaltaren. Likaså gör vanan att skattdragande icke beklagar sig öfver svårigheterna för honom att kontrollera riktigheten af den summa, hvarföre han debiteras under alla de föräldrade titlar, som ingå uti jordebokspersedlarne, och hvaraf många bära vitne om ett ursprung under helt andra förhållanden än de nuvarande. Bibehållandet af dessa mångfaldiga, olämpliga titlar, förorsakar emedlertid arbete och svårigheter uti räkenskaperna, som äro tidsödande och kunna anses vara sjelfskapade; förenklingen är lätt och nödig.

Uppbördskostnaden för Statsverket är vanligtvis ganska ringa, och kan anses till omkring 2 procent af uppbörds-beloppet; men de år, då afsättningen af spanmål är trög, ingår betydligt af denna vara uti Kronans Magasiner, och då kan måhända 10 å 12 procent på spanmålens värde afgå, någongång mera.

Ehuru nästan alla utgående skatter äro att anse såsom improductiva utgifter, och således betungande samhället i sin helhet och förminslande dess egentliga årliga behållning, så äro de likväl ej något hinder för jordbrukets flor och förbättringarne deruti, lika litet som ett utgående arrende är ett hinder för jordbrukets fullkommande vid utarrenderad egendom.

Politie: Allmänna anstalter till ordningens vidmakthållande äro uti detta Län ej andre än hvad lag, författningar och instructioner ålägga vederbörande tjenstemän att städse iakttaga, och hvilket äfvenväl uppfyller dermed åsyftade ändamål, så vidt som oordningar på förhand låta sig förekommas. Sammanhang härmed egande anstalter äro häkten och korrektionshus.

Länshäktet uti Linköping har 12 rum, tillräcklige för behofvet, när de till Pionnier-corpsen samt till korrektions-inrättningarne dömda försvarslöse personer få dit afsändas. Men då sådant ej får ske, utan äfven dessa skola uti det till ett inskränktere ändamål afselde häktet förvaras, så måste det blifva öfverfylldt. Olägenheten af trängsel förenar sig med den af sysslöshet, emedan hvarken utrymmet eller antalet af personal som har tillsyn öfver de häktade, medgifva deras ändamålsenliga och ständiga sysselsättande, hvilket likväl borde äga rum. Men författningen, som härom förordnar, kan ej uppfylla hvad dermed åsyftas, enär den ej varit åtföljd utaf tillökning i nödig uppsigt och nödig utrymme. De häktades arbete hos enskille före-

kommer blott vissa årstider i ganska inskränkt mått. Förutan sådane försvarslöse, som bordt till arbetsinrättningar öfversändas, har antalet af de på Länsbåket åren 1833 till 1837 års slut förvarade dömde, under ransakning eller på högre rätts pröfning beroende personer, öfverhufvud dagligen uppgått till omkring 40 stycken. För 11 å 12 år sedan, då Lånets folkmångd utgjorde 15 å 16,000 personer mindre ån nu, var vanliga antalet åfvenvål omkring 40, hvilka båda förhållanden med hvarandra jemförde skulle kunna anses såsom ett säkert bevis på tilltagande moralitet, förbåtring uti sederna och allmånare utbredd sund upplysning. Året 1838 har likvål medfört en större mångd mindre stölder, och förenåmde brottslingars dagliga antal har derunder öfverhufvud uppgått till närmare 50 stycken. Lifsmedlens ökade dyrhet under detta år torde vara närmaste orsaken till ett sådant sänre förhållande, helst många af förenåmde stölder bestått uti tillgripandet af åtliga varor till ett ringa värde. Emedlertid kan dock häråf slutas, att moraliteten ej visar sig skrida tillbaka, om ån den icke går framåt med så säkra steg, som det vore att önska.

Norrköpings Stadshåkte förvarar brottslingar från staden ensamt, och är för åndamålet tillräckligt.

Uti Norrköping är korrektionshus för qvinnor, hvilka der hållas till arbete och sedlighet. Från de flesta af Rikets sydliga provinser ditskickas alla dem som till arbete dömmas, och antalet korrektions-hjon har för åren 1833 till och med 1837 öfverhufvud utgjort 160 å 180 stycken. De sysselsåttas egentligast med sådane arbeten, som höra till klådestillverkningen, och hvilka reqvireras af stadens fabrikanter som då lemna nödige materialier. Hela bevakningen utgöres af 3 personer på detta tämligen åflågset belågna stålle, uti den af Fabriksarbetare uppfyllda staden, hvarst ingen garnison finnes. Likvål åro ordningen och lydningen så fullständig som de någorstådes kunna förvåntas, hvilket i hög grad vittnar så vål till fördel för behandlingssåttet i allmånhet som för korrektions-hjonens laglydiga lynne, och folkets kärlek för allmån ordning. Samma kärlek för ordningen har åfven förmått åktade mån inom staden, att utan årfvode åtaga sig styrelsen af inråttningen.

Uti Linköping är en, af enskilta fonder stiftad, Lånet tillhörig, mindre korrektions-inråttning, der sådane vanartade försvarslöse som ej begått brott, samt om hvilkas förbåtring och öfvergående till sedligare vanor man ånnu har något hopp, kunna på kortare tid intagas och till arbete hållas. Utrym-

met är inskränkt och antalet jemväl. Det uppgår vanligen till 6 à 8 stycken, stundom äfven mindre, någongång mera. Styrelsen deraf har emottagits af aktade män inom staden, hvilka utan afvode förvalta denna anstalt, som har eget hus och en kontant fond af nära 7,700 R:dr Banko.

Lösdrifveri och försvarslöshet vidlåda vissa orter inom Länets, der förutvarande förhållanden som lemnat arbetsförtjenst, sedermera upphört eller der något större antal bostäder utan erforderlig jordrymd hafva uppstått. De trakter åter, hvarest backstugorne äro sällsyntare, der är ock lösdrifveri och försvarslöshet mera sällsynt. Oöfvervinnerliga svårigheter möta vid ovillkorliga tillämpningen af 1833 års författning, huru med försvarslöse personer förhållas må, dels deruti att Länets häkten icke lemna utrymme för hysandet af de tusende personer, hvilka efter mantalsskrifningarnes slut anmälas vara försvarslöse och således enligt Författningens ordalydelse skulle blifva till allmänt arbete förfällne; dels ock deruti, att allmänna känslan nekar att anse medellöshet och en olycklig belägenhet, vara tillräcklige skäl för samhället att från sig utesluta en i öfrigt oskadlig medlem, likasom han vore en grof brottsling. Allmänna känslan tillägger den medellöse, hvars hela egendom består uti ärlighet och arbetsförmåga, en lika rätt till fritt användande deraf, som den lyckligare lottade äger att använda sina jordagods eller sina kontanta kapitaler; och denna känsla vill ej medgifva utsträckandet af äganderättens helgd derhän, att samhället kan låta inspärta den medellöse blott derföre att han ej äger någon annan egendom att mista, än sin egen frihet. Verkan af förenämde författning är således icke lycklig, enär den i visst afseende står i strid med allmänna begreppen om rätt, och enär dess fulla verkställighet ej låter sig göra.

Ehuru välmåga allmännast råder, så äger detta Län, utom mindre förmögne, äfvenväl en talrik klass fattige, helst uti städerna, och uti någre derintill gränsande socknar. Antalet af dem, hvilka åtnjuta större eller mindre underhåll genom fattigvården, utgjorde år 1836, enligt de officiella handlingar som ligga till grund för derom år 1837 afgifven underdånig berättelse, sammanräknadt för hela Länets 5,528 personer, hvaraf 1,854 mankön och 3,674 af qvinkön, eller 1 på 36 af hela folkmängden. Uti städerna är det 2 på 51 personer och på landsbygden 2 på 76. Dessa fattige dels underhållas på allmänna inrättningar, dels understödjas genom sammanskott och afgifter. De senare utgjorde 3,983 och de förra 1,545 personer. 2,210 till arbete

bete oförmögne hafva underhållits med 26,647 R:dr Banko, eller öfverhufvud något utöfver 12 R:dr Banko person, utgörande värdet af nära 2 tunnor spannmål, enligt då varande priser. 2,151 mindre arbetsföre hafva erhållit understöd med 13,148 R:dr och 1,167 tillfalligtvis behöfvande med 6,128 R:dr. För städernes 789 fattige åtgick vid pass 14,500 R:dr eller 18 $\frac{1}{2}$ R:dr person, och för landsbyggdens 4,739 åtgick vid pass 31,600 R:dr eller 6 $\frac{2}{3}$ R:dr personen.

Den ringa kostnad, hvarmed fattigvården bestrides, skulle vara otillräcklig om ej enskildta välgörenheten lade sin gåfva dertill, genom tidtals skeende matskott eller andre frivillige bidrag, som ej uti räkning uppföras, och om ej organisationen af fattigvården dervid toge uti anspråk så väl släktningars, husbönders eller andre bekantes tillfälliga hjälp, som fattighjonets egen i möjligaste motto utsträckta förmåga att till sitt uppehälle bidraga. Genom fattigstyrelsernes sammansättning af personer, som kända de behöfvande och deras tillgångar, krafter och understundom ägande utvägar att från närskylde erhålla något slags understöd, äfvensom möjligheten att på det minst betydande sätt anskaffa hvad som derutöfver erfordras för fattigvården; samt genom den fattigstyrelserne förbehållne rätt, att bifalla eller afslå understöd, förhöja eller förminska dess belopp, har det blifvit möjligt, att hålla kostnaderna så låga som de ofvan uppgifne. Med all visshet kan förutses, att hvarje förändring uti allmänna sättet för fattigvårdens meddelande, skulle medföra ökade kostnader utan att lokala förbättringars nytta dertill kan förnekas.

Till fattigvårdens underhjelpande äro många större och mindre donationer gjorde, hvilka bestå dels uti hemman och hemmansdelar, dels uti penningar, dels ock uti byggnader och jordstycken. Förutan flere andre betydande donationer, som på sednare åren gjorts, är en fond af 30,000 R:dr Banko, donerad utaf Äldermannen Fagerberg, till förmån för fattige inom Torpa och Asby församlingar. Halfva räntebeloppet af fonden anslås årligen till understöd vid bosättning åt personer af arbetsklassen inom dessa församlingar, då de ingå äktenskap, och gjort sig kände för goda seder och arbetsamhet. Andra hälften anslås årligen till understöd åt vanföre, bräcklige eller ålderstigne, som ej sjelfve kunna sig försörja. Sammanräknade uppgå donationerne till ett belopp af 300 å 350,000 R:dr Banko. Afkastningen derutaf

är inbegripen uti förutnämde kostnader för fattigvården, men deruti är icke inräknadt räntan på förlagskostnaden för de till fattiginättningar uppförde byggnader i städerna, eller de uti nästan hvarje socken befintlige fattigstugor.

Huruvida dessa fattigvårds-anstalter uppfylla ändamålet, är ej tvifvelaktigt, såvida man inskränker ändamålet till torftigt uppehälle för vanföre eller orkeslöse, eller värnlösa barn. Utsträcket anspråken på fattigvård derhän, att den bör ombesörja sysselsättning för alla dem, som af brist på arbete äro behöfvande; att den bör draga försorg för vårdslösa barns uppfostran, samt förhindra allt tiggeri, då är deremot deras otillräcklighet i allmänhet ganska påtaglig, ehuru en del socknar äfven i det afseendet genom särskildta anstalter uppfylla allt hvad som kan förväntas. Den af Religionen föreskrifna materiella fattigvården är i allmänhet uppfyllt; men den omsorg, som af politiska skäl påkallas för de lättjefullas och sysslolösas användande på ett dem sjelfva och det allmänna gagneligt sätt, samt för det uppväxande slägtets bildande till nyttiga medlemmar i samhället — denna omsorg är ej öfverallt så iakttagen, att det tillfredsställer den tänkandes förutseende fordringar på en väl beräknad ordning. Barnvården är härutaf det viktigaste och som mer och mer nödvändiggöras af den mängd hvilken uppväxer, dels utan far och utan moders ömhet, dels ock hos föräldrar, hvilkas hela tid åtgår för dagens näringsomsorger. Sådane barns upptuktelse försummas mestadels, och de tillväxa i ett halfvildt tillstånd, utan att erhålla viktiga begrepp om samhällets första fordringar, utan grundsatser och utan de goda vanor som kunna välgörande träda i dessas ställe. Böjelserna blifva utan band af tanken eller känslan, och allt leder derhän att ungdomens första steg föra dem på lättsinnighetens eller brottets väg. Att saken blir af vikt för samhället visar sig påtagligen deraf, att uti Linköpings stad är 1 barn, bland 4, oäkta, och på landsbyggsden finnas aflägsna kojor, der ogifta kvinnor uppföda 5 à 6 egna barn. Anstalter till förbättrad uppfostran måste vidtagas; ej allenast till den uppfostran som lemna undervisning uti elementerne för boklig kunskap, utan äfven och förnämligast den, som jemte sinnets vänjande vid ett ordentligt, gudfruktigt, till nyttiga ändamål sträfvande lif, äfvenledes meddelar förmågan att genom arbetsamhet, flit och omtankar, utföra och verkliggöra de förhoppningar om sjelfbestånd, dem ungdomen är snar att göra sig. Den som med helse och kroppskrafter äfven äger några uti god riktning utbildade själsförmögenheter, samt anvisning till de-

ras användande på ett nyttigt sätt, han faller ej gerna samhället till last; och mängden af sådane medborgare uti en stat skall utgöra dess styrka och dess säkerhet, långtifrån att vara föremål för bekymmer och farhågor.

Undervisningsverken uti landsbygderne inskränka sig till sockenskolor och bruks-skolor och någre särskildte private, alla verkliga folkskolor. De fleste äro fasta skolor, och någre äro flyttbare på det sätt, att läraren viss tid på året meddelar undervisningen uti en del af en större socken och viss tid på året uti en annan del. Antalet sådane skolor ökas årligen, dels genom enskildte personers stiftelser, dels genom menigheternes beslut; ehuru äfvenväl många socknar ännu finnas, hvarest allmogen nekar bidrag till dylika inrättningar, och fortfarande begagnar blott den gamla utvägen att låta barnen lära sig tarfligt läsa för mor i huset, eller för någon gumma, någon kringvandrande äldre karl eller dylik läsemästare. Presterskapets nit uppfyller i många socknar bristen på stadigvarande skola, genom dess bemödande, att förmå föräldrar låta barnen i rättan tid lära något, och dess omsorg att mera än ett år på förhand undervisa och bereda Nattvarvsungdomen. Likväl saknas i allmänhet all påföljd af kyrkolagens gamla stadgande, det klockare skall såsom boklärd och skrifkunnig undervisa församlingens ungdom. Förbigående uppräknandet af alla de äldre folkskolorne, hvaraf någre genom enskildta donationer äga tämligen betydliga fonder eller årliga anslag, torde uti denna underdåniga berättelse endast böra särskildt omnämnas de, sedan afgifvandet af sednaste femårs-berättelsen, tillkomne och öppnade, och hvilka äro: Sockenskolor uti Ekeby, Gammalkil, Gistad, W. Tallstad, Slaka, Wreta Kloster, Wånga och Wårdsbergs socknar; bruksskolor vid Hults bruk, Motala verkstad, Sonstorps bruk och Stjernvik. De fleste af sockneskolorne äro Växelundervisningsskolor, ehuru metoden ej på alla ställen vunnit förtroende, vare sig af lärarens mindre lämplighet eller andra orsaker; och på alla ställen är anstalt fogad, att de fattige barn, som söka undervisning uti skolan, erhålla den utan kostnad. Undervisnings-anstalter för slöjder eller handverk finnas ej inom Länets, undantagandes den del af Tecknologiska afdelningen vid Ebersteinska skolan i Norrköping, som kan sålunda anses.

För allmänna helsovården äro stationerade 3 Provincial-läkare med hvar sitt distrikt. Uti städerna äro 5 Stadsläkare. Vid Lazarett och Kurhus äro 3 läkare; hvartill kommer läkarne vid regementerna, samt bruksläkare och någon helt enskildt praktiserande. Uti vissa trakter af Länets

norra och södra delar samt skärgården, är afståndet till läkare betydligt, och utgör en stor olägenhet, som äfven mycket vållar att allmogen der tillitar qvacksalfvare. För att afhjelpa denna brist uti Torpa församling, har Professorn Tranér till underhåll af en läkare donerat en summa af 6,666 R:dr 32 sk. Banko; men testamentets verkställighet har ännu ej inträdt. Apothek finnas uti alla städerna samt uti Motala och Kisa. Länslazarett finnes uti Linköping med 56 sängar, hvilka sällan äro fullt upptagne. Uti Norrköping är för den staden särskildt lazarett och kurhus, hvarest antalet sjuke plägar uppgå till omkring 20 stycken. Kurhus för veneriska smittans hämmande är i Wadstena alltsedan år 1795, då det med allmänna medel inrättades för 40 patienter, och begagnades äfven från närgränsande Länen. Från 1822 är det uteslutande Länets kurhus, underhållet af den årliga treskillings-afgiften. Antalet der behandlade patienter under de 5 år denna berättelse omfattar har varit 572 st. hvaraf 473 utskrifvits såsom botade, 23 såsom obotlige, 41 hafva med döden afgått, och 35 voro till år 1838 qvarliggande. Sjukdomen synes nu vara något mindre allmän än förr, och allmogen iakttagar mycken uppmärksamhet derpå att alla sjuke, som upptäckas, blifva behörigen insände. Likväl uppgår ännu antalet af dem, som äro behäftade med mera urartade former af sjukdomen, såsom saltfluss, radisyge o. s. v. till 43 procent af det hela vid kurhuset behandlade antalet.

Till bestridande af kostnaderne vid Länets kurhus och lazaretter, har länge betalts årligen 4 sk. men hvilken afgift år 1835 ökades till 5 sk. af hvarje inom Länets mantalsskrifven person. Utaf det som Norrköpings invånare betala, användes $\frac{1}{5}$ till Länets allmänna fond kallad äldre Kurhus-Cassan, och de $\frac{4}{5}$ till stadens lazarett. Af allmänna fonden bestridas alla kostnader vid kurhuset i Wadstena, och det öfriga blir att disponera för Läns-lazarettet, äfvensåväl som den sista femtedelen af så kallade kurhus-afgiften hörer ensamt till lazarettfonden, hvilken äfven har inkomst af collect- och gåfvomedel. Nu finnas hopsparade kapitaler till belopp af 35,000 R:dr Banko.

Vidsträcktare anstalter för helsovården hafva under dessa åren ej erfordrats, mera än de veckor af år 1834 då Cholera Morbus hemsökte riket. Uti detta Län var det egentligen Wadstena stad och Motala socken, som deraf ledde; och på båda ställena voro de nödige mått och steg, hvilka då forordnades, understödde af invånarnes i orten bemödanden för det gemensamma bästa.

Helsobrunnar, med goda och omsorgsfullt inrättade anstalter, för dem hvilka ditkomma att stärka helsan, finnas tvenne af ålder bekante, nämligen Medevi och Söderköpings brunnar. Den förstnämde är mest besökt, och här, förutan hos de mera bildade klasserne, äfven särdeles förtroende hos ortens allmoge, hvaraf mera än 1000 hvarje sommar pläga begagna den i Juni och Juli månader. De fattige intagas på dertill af välgörenheten väl doneradt lazarett. Af öfrige helsokällor inom Länet, äro att märka 5 st., nämligen Himmelstalund vid Norrköping, Ekkällan, mindre betydlig vid Linköping, Flistad, talrikt besökt af gammalt, Kisa der brunsgästernas antal årligen ökats, samt en uti Ö. Eneby socken.

Allmänna åtgärderne för rofdjurs utödande, hafva ej blifvit tillfylletsgörande, och blifva det aldrig för längre tid, emedan de stora skogstrakterna i söder och i norr alltid skola snart nog ersätta det antal som här förstöres. Anstalterne gå nu hufvudsakligen derpå ut, att genom högre premier eller skottpenningar för Varg, föranleda dess ifrigare jagande och dess ungars uppsökande om våren då de med lätthet uti ide dödas. Allmänna afjagningsplatser finnas ej, och af varggropar blott ett inskränkt antal enskildta. Föregående åren hafva af skadegörande rofdjur här dödats:

År 1833	Lodjur	23	Vargar	17	Räfvar	498.
„ 1834	„	11	„	28	„	518.
„ 1835	„	22	„	37	„	585.
„ 1836	„	15	„	38	„	720.
„ 1837	„	16	„	41	„	641.

Häraf visar sig att mera varg i sednare åren dödats än förut, ehuru det ej verkat derhän att vargarnes antal är mindre än förr.

För resandes fortkomst är behörigen sörjdt genom ändamålsenligt inrättade gästgifvaregårdar på de äldre mest besökta landsvägarne. Utväg att framkomma på de mindre, som gå till aflägsnare eller mera fränskilda trakter af Länet, saknas ej eller, ehuru sednare tidens dels förändrade dels ökade behof erfordra förbättringar och rättelser på åtskilliga ställen. Den resandes behof, hvilket måhända ofta tillskapas genom lättheten att få det uppfylldt, är likväl härutinnan underordnad hemmansägarnes rättighet att ej blifva betungade med något onus, som icke påkallas af allmänt bästa, och fördelas lika.

Skjutsväsendet kan likväl aldrig blifva lika fördeladt, utan att den resande ålägges ersätta reservskjutsens verkliga kostnad, hvars bestämmande är en sak som fordrar mycken lokal-kännedom, emedan den är så olika för olika ställen, äfven för dem som kunna vara hvarandra närbelägne. Allmän reglering af något sådant, skulle likväl i andra afseenden medföra kända olägenheter i afseende på nu tillvarande förhållanden, hvilka alle under tidernas längd lämpat sig efter hvarandra, ofta på ett sätt, som ej märkes eller inses förr än man rubbat eller borttagit något af det gamla invanda. Emellertid är det af vigt att skåda saken från alla dess sidor. En tillökning af skjutslega skulle på många ställen vara en rättvisa mot de skjutsande, men den blefve äfvenväl ett hinder som lades på kommunikationerne, så väl dem, hvilka äga rum genom resor, som dem genom foror, samt ökade betydligt kontanta statsutgifterne genom ökad lega för posternas fortskaffande och transporters, och skulle nödvändigtvis jemväl förändra den nuvarande kostnadsfria kronobrefbäringen emellan domare, kronologdar, länsmän m. fl. samt medföra rubbning uti många små, men derföre icke oviktiga delar af det hittills varande. Sådant bör afses utan att derföre anses såsom hinder för en billig, på många ställen blott rättvis, åtgärd. Reglering af skjutslegan uti städerna till motsvarighet af verkliga kostnaden de skjutskyldige derföre vidkännas kan emellertid ej medföra någon af ofvan antydda olägenheter, och då småningom städernes särskildte förmåner blifvit inskränkte, böra äfven deras onera rättvisligen derefter lämpas, såvida man från deras sida skall kunna påräkna upprigtig medverkan till införande af de förbättringar, som tiden fordrar och sakernas tillstånd gör angelägne eller nyttige.

Lagmans- och Häradshöfdinge-räntan är, likasom mantalspanningarne, en obetydlig skatt, hvarvid ringa afseende i denna ort fästas, ehuru onekligt är, att den faller tyngst på de obemedlade hushållen, hvilkas utkomst derj genom försvåras, under det att den förmögnare knappast förmärker pålagans tillvaro.

Gerningsören, hvilkas belopp för hela Länet ej uppgår till 114 R:dr, kunna således ej utgöra någon särdeles tunga.

Tienden &c. af bruk och bergverk, m. m. synes vara en ändamålsenlig och billig beskattning, hvaröfver klagomål ej förspörjes.

Rust- och Roterings-bördan är af större inflytande på hemmansägarnes förmögenhet, men ganska ojemnt fördelad. Uti Länet är indeldt:

Rothålls-nummer till 1:sta Lif-Grenadier-Regementet . . .	1,244.	
Rusthålls-nummer till 2:dra Lif-Grenadier-Regementet . . .	917.	
Rothålls-nummer till Båtsmans-Compagniet	194.	2,355.
Rotar som ej äro till } på Landsbygden:		
någon Corps an- } Soldater	60.	
slagne och nu er- } Båtsmän	5.	
lägga vacanceafgift } I Städerna d:o	76.	141.
Extra Roterings-Rotar:		
för Regimenterna	190.	
för Båtsmans-Compagniet	23.	213.
<hr/>		
Summa Nummer		2,709.

Kostnaderna för hvarje rothållsnummer kan öfverhufvud anses till vid pass 70 R:dr Banko; det större eller mindre beror dels af priserne på den spanmål, som erlægges in natura, dels på godheten af det torp, som till grenadieren är anslaget.

Kostnaden för rusthållsnummer måste beräknas särskildt för karlen och särskildt för skyldigheten att underhålla häst. Kostnaden för karlen är i anseende till vidsträcktare skyldigheter att underhålla beklädnad och beväring m. m., rätteligen att anse omkring 10 R:dr högre än den vid rothållsnummer. Kostnaden för hästens underhåll är för närvarande inskränkt till $7\frac{1}{2}$ tunnor spanmål, hvars pris är ombyttligt, och har i medeltal under sist förflutne åren uppgått till vid pass 7 R:dr Banko tunnann eller sammanlagdt för $7\frac{1}{2}$ tunna till 53 R:dr 24 sk. Banko. Då kostnaden för underhållet af en häst i fredstid vid rusthållet och på möten, med inberäkning af inköps-pris samt vidmakthållandet af sadelmundering och remtyg, ej kan anses till ringare kostnad, öfverhufvud årligen, än 90 R:dr Banko, så inses tydligen den stora fördel, som är beredd rusthållarne derigenom, att hästarne äro vacante mot förenämde afgift. Derigenom har inträffat, att flere rusthåll, för hvilka

stor Augments-ränta är anslagen, fått hela rustningskostnaden genom denna ränta ersatt, och således åtnjutit säteriers skattefrihet. I allmänhet kunna likväl augmentsräntorne ej motsvara mera än beloppet af hästvacance-spanmälen och uppgå sammanräknadt till vid pass 52,000 R:dr, hvarigenom rustningskostnaden 119,000 R:dr för rusthållarne nedsattes till 67,000, som gör per nummer öfverhufvud 73 R:dr Banko.

Kostnaden för hvarje båtsmansrote, som ej är vacant, kan anses uppgå öfverhufvud årligen, till 60 R:dr Banko, och extra roteringen medför i fredstid ej någon kostnad.

Clericie-statens underhåll är visserligen ett temligen betydligt onus, men uppgår ingenstädes till det höga belopp, hvartill författningarne berättiga presterskapet. Ut i en mängd församlingar äro billiga ackord upprättade, att tjena till rättesnöre, för framtiden, och olägenheterne af löningssättet falla på löntagaren, hvilken skall uttaga sin rätt af hundrade, måhända tusende, särskildta personer, hvaraf många uti brydsamma omständigheter lemna honom blott valet emellan en förlust eller en obarnhertig utsökning. Upphördssättet är dessutom dyrt för löntagaren; men den skattskyldige har ingen deraf beroende kostnad, och utgör sin skatt på lindrigaste sätt, uti sådant, som han producerar. Afgifterne till pastor uppgå öfverhufvud taget, per hemman på landet, till 15 å 18 R:dr Banko, och till capellanen till 2 å 3; de till kyrkobetjeningen öfverhufvud till 1: 16 å 2: 16 per hemman. Afgifterne uti städerna äro öfverhufvud ringare; och allt hvad till clericiet utgöres kan sammanlagdt beräknas till 120,000 R:dr för hela Länet, prestgårdarnes afkastning oberäknad, äfvensom kronotionden och vederlags-spanmälen.

Kostnaderne för fattigförsörjning, uti tabellen införde enligt från kronofogdarna inkomne uppgifter, är ansedd till 2 å 4 R:dr Banko för hvarje hemman på landet. Häruti inbegripas blott de ordinarie åtagne bidragen; hvad som helt och hållet frivilligt och individuellt skänkes, uppgår säkert till högre värde, men kan såsom oberäkneligt, och blott af enskildt barmhertighet gifvet, ej ingå bland de onera, som i och för samhället, eller statsbestyret, måste utgöras. Ut i städerna måste fattigvården falla sig dyrare, enär rum och ved och matvaror äro uti högre värde än på landsbyggen, och äfvenväl derfore, att fattigpersonalen der måste vara talrikare. Inkomsterne af de
för

för fattigvården gjorde betydliga enskildte donationerne äro ej uti tabellen upptagne.

Den kostnad hemmansägare få vidkännas i och för skjutsnings-åliggandet, är svår att beräkna, och beror på så många särskildta och föränderliga omständigheter, att det som för en del är kännbart onus, blir för andra en obetydlighet, och någre göra sig deraf en källa för inkomst. Uti härader, der resandes antal är ringa, der hållskjutsen ej finnes eller ej behöfver utgöras mera än ett par gånger på året, eller der man lyckats att för en billig entreprenad-summa borttinga hållskjutsen, der är detta onus ansett att ej kunna beräknas högre än till 2 à 3 R:dr Banko per hemman. På andra orter, der hålldagarne uppgå till 10 på året och afståndet från gästgifvaregården är stort, der kan kostnaden uppgå till 12 R:dr Banko och derutöfver för hållskjutskyldige hemmanet. Reservskjutsen är i sig sjelft en mera kännbar tunga, helst den ej på förhand kan till tiden beräknas, och det understundom på största landsvägen händer, att under svåraste årstiden uppbudningen af hästar hinner kring reservlaget på halftannat till två dygn. Många reservskjutskyldige söka undvika olägenheterna derigenom, att de göra skjutsningen till ett slags näringsgren, underhålla flere hästar än som annars nödigt vore, och åtaga sig hållskjuts för mera aflägsse boende. Härigenom minskas reservskjutsens tunga och upptages ej till betydligt högre belopp än hållskjutsningen. En del hemmans-ägare äro ålagde ständig kronoskjutsning och andre kronobrefbäring i stället för skjutsning, hvilket anses motsvara förenämnde åligganden. För städerna faller sig skjutsnings-åliggandet ännu mera ojemnt, i det att den ena staden har att bestrida det samma allena, och den andra har biträde dertill af kringliggande landsbygd. Derigenom kostar skjutsningen uti Norrköping vid pass 12 sk. för hvarje person som i staden bor, då den uti Linköping kostar 1 sk. 1 r:st. för hvarje. Sammanräknadt kan skjutsningsbesväret anses kosta Länet vid pass 45,000 R:dr utöfver hvad de af resande erläggande skjutspenningar uppgå till.

Väghållningen, som utan bidrag af de resande bestrides af alla hemmansägare, äfvensom af städerna öfver deras jord, är äfvenväl ett kännbart åliggande. Olika lokala förhållanden göra att det faller olika på olika orter. Uti de trakter, der körningen är ringa och landsvägarne smala, samt anlagde på fast och god grund med närbelägen tillgång uppå tjenligt grus, der är

väglagningen oftast verkställd med några få dagsverken; men der, hvarest landsvägen är 5 famnar bred, grunden mindre god, grustäkten aflägsse och körningen med tunga lass och många hästar städse oafbruten, såsom i närheten af Norrköping och Linköping, der är väghållningen ett betydligt onus. Likväl måste medgifvas, att närbelägenheten till stad och afsättningsort lemna landtmannen mången ersättning för de större onera. Väghållningen sker emellertid nu på det för det allmänna minst kostsamma sätt, när man ej vill ålägga resande att dertill något bidraga; och hvilket äfvenväl annu torde vara alltför tidigt, då landet ännu ej hunnit så långt uti framsteg på den industriella banan, att icke kommunikationernas bibehållande vid skyndsambhet, lätthet och godt pris ännu bör köpas med allmänna uppoffringar. Allmänna väghållningen anses nu kosta från 4 à 8 till och med 18 R:dr Banko på hemmanet; och, sammanlagdt för hela Länet, 46,500 R:dr Banko årligen.

Uti den på tabellerne varande sista kolumnen för diverse utgifter är infördt hvad som förutan öfrige, förut omnämnde onera, tid efter annan af jord på landet, och tomter i stad utgår till allmänna behof. De äro af åtskillige benämningar, såsom allmänna byggnader, jagtkassor och kurhusmedel, riksdagsmänna-arfvode, inqvartering, m. m. och kunna anses till 2, 3 à 4 R:dr Banko på hemmanet, öfverhufvud årligen; uti en del trakter finnas särskildta kassor, som underlätta åtskilliga af dessa utgifter.

Sammanräknade onera som af Länet utgöras, dels med penningar, dels med spannmål och andre varor eller jord in natura, dels och med körslor och arbete, äro beräknade att motsvara ett belopp af 1 million R:dr Banko; och hvaraf vid pass $\frac{10}{11}$ kan anses utgå i kontant, eller i varor eller jord, samt $\frac{1}{11}$ utgå genom verkställda arbeten och körslor. Likväl felar mycket deruti att denna tabellariske uppgift fullkomligt framställer sanningen i sjelfva verket; i afseende på alla prestationer in natura kan den blott vara ett approximativt öfverslag.

5:o Städer och Köpingar.

Norrköping, största staden, den tredje i riket, med säker och god hamn, har under förra tiderne varit stapelstaden för nästan hela Länets export och import. Sedan Göta kanal öppnat sjöled till landets inre delar, så

är förhållandet helt annorlunda; staden blir nu mera att anse förnämligast såsom en fabriksstad, hvartill det ypperliga läget, vid elfven och fallen, inbjuder verksamheten och kapitaleina.

Folkmängden var vid 1837 års slut enligt mantalslängderne 12,334 personer, och har således på sista 5 åren ökat sig med 1,627, samt från 1831 års slut med 1,840; och år 1838 är den ytterligare ökad med omkring 500 personer, hvilket är ett faktiskt bevis på tilltagande fabriksrörelse. Ett lika faktiskt bevis på det sinne för ordning, den laglydnad och det förstånd, som råder bland denna befolkning, är att behövet af garnizon der icke varit känt, och stadens polis vidmakthålles med 1 Stadsfiskal, 1 Gevaldiger, 6 Uppsyningsmän, 1 Stads sergeant med 22 man stadsvakt, samt några stadsbetjente.

De bebyggde gårdarnes antal utgör 772 stycken; och hafva de sistförflutna åren sett flere större byggnader uppföras och iordningsättas. Bevilningsvärdet utaf åbyggnaderne utgör något mera än 2,220,000 R:dr Banko, således nära dubbelt mot hvad det utgjorde år 1821, innan den första af de stora eldsvådorne, hvilka i sednare tid härjat staden. Dessutom är bevilningsvärdet af 35 manufaktur- och fabriks-inrättningar nära 275,000 R:dr och af 11 st, qvarnar utöfver 90,000 R:dr; sammanlagdt närmare 2,600,000 Riksdaler.

Till staden hörer vid pass 1000 tunnland jord, hvilken icke användes annorlunda än på vanligt landtmannasätt, förutan någon tobaksplantering.

Klädesfabrikerne utgöra stadens hufvudnäring. 72 fabriker, med 331 väfstolar samt en mängd andre machinerier, sysselsätta ständigt något utöfver 2,000 arbetare, förutan de många, hvilka tidtals eller tillfälligtvis dervid användas. Tillverkningen har år 1837 uppgått till något öfver 410,000 alnar, med ett värde af nära 2,700,000 R:dr Banko; hvarförutan från andra landsorter insände kläden och vadmal blifvit apprêterade här. Under de båda åren 1836 och 1837 har tillverkningen icke ökat sig, hvilket den gjorde under de nästföregående, betydligt uppmuntrad deraf att de södra städernes handlande begynte från Norrköping requirera kläden, hvilket förut blott undantagsvis lärer inträffat. Numera uppfylla äfven Norrköpings bättre kläden hvarje billig fordran på varans godhet, och den mängd nyare machinerier, som finnas uti fabrikerne, ådagalägga det fabrikanterne bemöda sig att följa med tidens upplinningar. Fabriksarbetarne äro väl hållne, och hafva i sed-

nare är långt mera än förr utmärkt sig genom flit och sparsamhet, och håg att derigenom förvärfva en tarflig utkomst. Ett ögonkast på klädseln lem-nar genast en måttstock för omdömet häröfver. Förutan egentliga fabriks-arbetet, gifva fabrikerne anledning till städse förnyade byggnader, machine-riers forfärdigande m. m. hvaraf ett stort antal familjer äga dess bergning.

7 stycken mekaniska ullspinnerier, samt färgerier till ett antal af 9, äro bihang till tjenst åt klädesfabrikationen, samt betjena äfven angränsande landsorter.

För underlättandet af klädesfabrikernes förseende med ull, är ullmaga-zinet år 1834 uppbygdt genom bidrag af staten och staden gemensamt; så att $\frac{21}{36}$ deraf tillhörde Ull-Diskontfonden, och $\frac{15}{36}$ Fabriks-Societeten i Norrkö-ping. Härigenom öppnades tillfälle för ull-producenterne, att mot billig af-gift och när som helst kunna inlägga och förvara deras ull på ett ställe, der årliga åtgången af denna vara betydligt öfversteg det quantum, som ännu under flere års förlopp af dem skulle kunna afyttras; och utgången har äf-ven ådagalagt riktigheten af denna beräkning, samt nyttan af anstalten. I sammanhang dermed anställdes derstädes ansvarig ull-sorterare, hvarigenom de härutinnan mindre kunnige erhöilo tillfälle att få deras säljande eller köpta ull sorterad med lindrig kostnad. Ändamålet har äfven vunnits, så att då vid förra ullkontoret år 1832 inlemnades 21,500 \mathcal{Z} och år 1833 nära 40,500, har på ullmagazinet inlemnats år 1834 utöfver 104,000 \mathcal{Z} , 1835 nära 161,000, år 1836 nära 183,000 och år 1837 sammanlagdt 207,689, hvaraf 161,146 var Svensk ull. Der hålles i Juli månad hvarje år ullmark-nad, då betydlig omsättning sker af denna vara. Finaste ull har lemnats från Nerike och Södermanland, och hela quantiteten, som de sednare åren då försålt, har uppgått till närmare 100 högst 110,000 \mathcal{Z} . Då emedlertid fabrikanterne uppköpa betydligt uti andre landsorter, och ull ifrån Tyskland införts år 1836 till 146,473 \mathcal{Z} samt år 1837 till 252,947 \mathcal{Z} , så är all an-ledning förmoda, att ullproductionen inom riket skall öka sig ytterligare i framtiden, helst om tullen derpå afpassas efter vårt lands egna förhållan-den, jemförde med dem, hvarunder ullen i nordligaste delen af Tyskland produceras. Huruvida klädes-fabrikernes ytterligare utvidgning är att emot-se eller ej, beror troligen nästan ensamt på rikets tilltagande folkmängd, och denna folkmängds möjligen minskade bruk af vadmal och ökade förbrukning af kläde. Hela tillverkningen beror af invikes försäljning; ty export låter sig under närvarande förhållanden ej påtänka, emedan alla Europeiska län-

ders tullförfattningar lägga öofvervinneliga hinder för en årlig afsättning dit, och export till andre verdensdelar hindras af våra alltför inskränkta handelsförbindelser, äfvensom af bristande förlags-kapitaler. Klädes-fabrikantens inhemska afsättning erfordrar redan ett årligt förlag, motsvarande nära nog den färdiggjorda varans dubbla värde, utan att då taga i beräkning det fasta förlag, som ligger uti hus och byggnader och machinerier. — Vattenkraften är grunden till stadens välmakt, men samlade kapitaler, fortfarande verksamhet, drift och sparsamhet, äro vilkoren för dess bibehållande och förökande.

2 Mekaniska verkstäder äro här anlagde, äfvensom en hammare finnes, egentligen beräknade för stadens och fabrikenas behof. Mekaniska verkstäderna sysselsatte likväl redan år 1837, då den ena af dem nyss var påbegynd, 68 st. arbetare, och var tillverkningsvärdet då 19,000 R:dr Banko. Den nya verkstaden har sedermera betydligt utvidgat sin tillverkning.

2 Sockerbruk finnas med tämligen ansenlig rörelse, hvars omfång lätteligen kan bedömas deraf, att årliga införseln af råsocker för deras förbrukning uppgått öfverhufvud till omkring 700,000 Z , förutom år 1836 då ombyte af en ägare skedde. Tillverkningen år 1837 är uppgifven till vid pass 550,000 Z .

Snus-fabrik finnes 1 med tillverkning af vid pass 160,000 Z årligen.

1 Kardus-Tobaksfabrik finnes äfven med uppgifven tillverkning år 1837 af 15,500 Z . — Tullspecialerne visa en införsel af tobaksblad och stjelkar, af vid pass 200,000 Z årligen, förutan Cigarrer.

2 Pappersbruk finnas, hvaraf det ena först under loppet af år 1837 blef färdigbygdt, i enlighet med sednaste mekaniska uppfinningar, och på ett sätt som i ändamålsenlighet öfverträffar de fleste dylika inrättningar. Tillverkningen der har sistlidet år bestigit sig i värde till något utöfver 50,000 R:dr Banko, och blir troligen betydligt större, enär denna näring är för vårt land naturlig, och sjelfva fabriken läge för emottagande af beställningar och deras afsändande särdeles väl afpassadt, invid en hamn, hvarifrån dagligen ångbåts-kommunikation är att finna till hufvudstaden och vidare åt aflägsnare länder.

Förutan 1 Läderfabrik, der tillverkningsvärdet år 1837 uppgick till något öfver 31,000 R:dr Banko samt 1 Oljeslageri, der den samma år uppgick

till något öfver 23,000 R:dr Banko, äro de öfrige manufakturerna och såsom fabriker angifne inrättningar, af föga vikt. På varfvet har bygts ett och annat mindre fartyg, men konsten de förra åren ej varit tillitad i större skala, ehuru flere goda ångfartyg der löpt af stapeln. Nu är köl der sträckt till större briggar om 120 till 160 läster.

Stadens handel är inrikes och utrikes. Den förstnämde består förnämligast uti afsättningen af de i staden tillverkade fabriksvaror samt derefter mest uti uppköp och försäljning af konsumtions-artiklar, hvaraf någon afskeppning äger rum åt Stockholm och Norrland, när priserna sådant medgifva. Hvete förmales till mjöl och beredes äfven till stärkelse; korn förmales till gryn, och afyttras båda delarne i temlig betydlig mängd. Närmast kringliggande orten har äfven betydlig bodhandel uti staden.

Utrikes handeln är numera i det närmaste inskränkt till de hufvudsakliga importvarorna socker, tobak, ull och viner, samt till de för stadens eget dagliga bruk, samt kringliggande ortens, nödige varor. Af viner synes införseln vara i tilltagande och förtullades år 1837 deraf utöfver 48,000 kannor; äfvenså har införseln af galanteri-varor mycket ökat sig; men öfrige utrikes produkter införas till ringare quantiteter. Från Bergen kommer årligen 8 à 10,000 tunnor sill; något hveteinjöl och råg tages i retour. Exporten af koppar, kanoner, gjutgods, manufakturadt jern och stångjern, från närbelägna bruk som härifrån sker, går vanligtvis ej för härvarande handlandes räkning. Af papper torde i framtiden export komma att äga rum; varan är god, priset billigt och stränderne intill södra delen af Östersjön sakna denna artikel.

Tullafgifterna i Norrköping hafva uppgått:

År 1833 till Tullmedel	123,318	Convoijmedel	9,411.
„ 1834	„	111,179	„ 9,219.
„ 1835	„	134,624	„ 9,390.
„ 1836	„	123,547	„ 11,288.
„ 1837	„	138,601	„ 12,523.

Uti staden äro åtskillige, till största delen genom enskilt donationer grundade, undervisnings-anstalter, hvilka med omsorg och skicklighet hand-

hafde, böra uppfylla de angelägnaste behofven af elementar-undervisningen. De äro:

1:o Allmänna.

a) En lägre lärdomsskola, på 3 afdelningar med 3 lärare, inrättad redan under katolska tidehvarvet, och i Drottning Christinas regeringstid organiserad sådan den ännu är. Den har ett bibliotek af 3,000 volumer. Antalet lärjungar sednast 36 stycken. Tvenne privata donationer, den af grosshandlanden Nyström 6,230 R:dr Banko, och den af Rektor Thilander 2,033 R:dr 16 sk. Banko, lemna ej allenast något lönebidrag samt arfvoden för undervisning i teckning och musik, utan ock stipendier och premier åt ungdomen.

b) En lägre Apologist-skola, på två afdelningar med 2 lärare, i samma hus, som den nyssnämnda.

2:o Stads-skolor för gossar:

a) Gustavianska skolan, förenad med Barnhus-anstalt, der, under 1 lärare, 18 à 20 stycken medellösa gossar njuta husrum, föda, vård och undervisning. Fonden, grundlagd genom sammankomst af stadens invånare 1771, utgör nu 19,220 R:dr Banko, samt har vunnit tillökning af 11 tunnland jord genom donation af Handlanden Cederling, och har Rikets Ständers bank årligen lemnat ett bidrag af 100 R:dr. Skolan har eget hus.

b) Svartziska friskolan, grundlagd 1772, och sedermera tillagd åtskilliga donationer, allt af Svartziska släktens medlemmar; har nu till fond 22 tunnland jord och 2,000 R:dr Banko, samt ett eget skolhus. Der njuta 50 à 55 medellösa gossar fri undervisning i vanliga ämnen.

c) Ebersteinska inrättningen, grundad af Brukspatron Eberstein, äger en fond af 22,000 R:dr Banko, bebyggd tomt, samt i årlig inkomst 200 tunnor råg och 100 tunnor korn förutan ränta på utlånte penningarne. Inrättningen består af 3 afdelningar, hvardera med en lärare nemligen: Vexlundervisnings-skolan för 150 gossar och derutöfver, öppnad 1825; Söndags-skolan för äldre, hvaraf vanligen omkring 70 st. densamma begagna, öppnad 1825; Technologiska skolan, hvaruti lemnas undervisning uti mekanik, matematik, fysik, kemi samt naturalhistorien, med dessa vetenskapers tillämpning för fabrik och slöjd, öppnad 1838.

3:o Stads-skolor för Flickor.

a) Läse och Arbets-skolan, grundad år 1819 på donation af Hans Maj:t Konungen, med tillökad fond genom donation af Krigsrådet v. Scheven 3,333 R:dr 16 sk. Banko; underhålles i öfrigt af fattigmedlen. Äldermannen Eggers och dess fru hafva testamenterat inrättningen deras ägande hus, hvar-est skolan redan är inrymd, samt all deras qvarlätenskap när de med döden afgå. De värlösa barn, hvilka genom stadens fattigvårdsanstalter, njuta understöd, få här undervisning i läsa och i qvinnoslöjder. Lärjungarnes antal nu 40.

b) Elementar-skolan underhålles af fattigmedlen, såsom en förberedande anstalt till Läse och Arbetsskolan. Lärjungarnes antal nu 20.

c) Söndagsskolan, för äldre, hvilka i yngre åren försummat att inhemta undervisning, underhålles af fattigmedlen. Lärjungarnes antal nu 40 à 50 stycken.

d) Mobergska skolan, förenad med en underhållsanstalt, hvars fond nu utgörande 28,233 R:dr Banko blifvit först donerad år 1808 af Gross-handlaren Moberg, och sedermera utaf flere gifvare tillökad. För närvarande erhålla 46 medellösa flickor häraf 25 R:dr Banko hvardera samt derjemte undervisning uti läsa, skrifva, räkna och qvinnoslöjder.

Till Stadens fromma stiftelser höra:

a) Reutersköldska Hittebarnshuset, grundlagt genom donation af Öfverste-Löjtnanten Reutersköld, som stadfästades 1825, sedermera genom enkan Solenii donation tillökad; och utgör fonden nu 30,174 R:dr Banko. Der lemnas ett visst årligt underhåll åt medellösa barn af båda könen. År 1837 hafva 19 gossar och 23 flickor åtnjutit penningeunderstöd eller uppfostrings-hjelp från inrättningen.

b) Fattighuset, först enkhus, grundlagt 1754, har eget hus, hvarest nu vårdas och underhållas 31 ålderstegne qvinnor samt 18 gossar.

c) Fattig-arbetshuset eger eget hus, doneradt af Öfverste Aminoff år 1827. Der åtnjuta nu omkring 60 personer fri bostad och sysselsättas der med nyttiga arbeten.

d) Sjö-

d) Sjömanshuset, hvarest ålderstegne, och till tjenst oförmögne Sjömän samt sjömäns nödställda enkor och barn, njuta understöd, utaf en fond, som tillkommer dels genom frivilliga gåfvor, dels genom vissa afgifter.

Stadens fattigpersonal uppgår nu till omkring 265 stycken och utgifterne för fattigvården till vid pass 10,000 R:dr Banko.

Stadens Lazarett är på det sorgfälligaste ombesörjdt och försedt med särskildt läkare; kostnaden bestrides af från staden utgående medel. Sjukantalet har uppgått till vid pass 200 på året, en del längre tid qvarliggande och andre kortare.

Den uti staden år 1824 stiftade Sparbank hade den 30 Juni 1838, att ansvara för insatte medel till ett belopp af något mera än 62,000 R:dr tillhörande ett antal af 1,634 delägare.

Östgötha Bank har uti staden en afdelning med kassa, hvarest så väl lån utlemnas, som ock inbetalningar emottagas och kreditiv samt upp- och afskrifningsräkningar föras. Bankens fond är ej beräknad derpå att den skall träda upp som förläggare åt fabrikerne eller handeln, utan blott såsom befordrande den dagliga rörelsen; och i sådant afseende varit af nytta för staden, i det den emottager öfverskottet af de penningar, hvilka söka, men ännu ej funnit, utväg för att användas, samt tillhandahåller de summor, hvilka dagens behof göra behöflige för fabrikanten och affärsmannen. En sådan anstalt, en gång inrättad, blir nära nog såsom en nödvändighet för framtiden, och år 1838 har redan låtit en million gå ut från denna afdelnings kassa till allmänhetens händer.

Stadens invånare äga 32 fartyg, hvaraf sednaste år 6 stycken användts till fraktfart uti aflägsse haf, 11 stycken hafva seglat på utrikes ort inom Östersjön, 10 stycken på inrikes orter, och 5 stycken äro ångfartyg. Ångfartygen äro att anse vara så väl pakett- och passagerare-fartyg som ett slag af handelsfartyg, hvilkas hastighet och säker beräkning underkastade framkomst till destinations-orten, uttränger de seglande fartygen från fraktandet af gods i mindre partier emellan inrikes orter. För Norrköpings rörelse äro de af särdeles nytta, derigenom att requisitioner af hvarje slag kunna med dem expedieras på dagen. God vinst har äfven belönat det förutseende Ångfartygs-Bolagen ådagalagt genom deras välberäknade företag.

Stadens inkomster hafva sednare åren öfverhufvud varit för år:

af Handel och Sjöfart	13,000	R:dr Banko.
— Donerade jorden	11,000	—
— Diverse under många titlar	6,000	—
Genom uttaxerade medel	20,000	—

Snmma 50,000 R:dr Banko.

Utgifterna hafva deraf blifvit bestridda för alla årliga behofver, och äfven för de betydliga nya byggnader som verkstälts. Enighet i syfte, omsorgsfull och driftig, med sparsamhet verkställd, förvaltning har utan betydlig skuldsättning åstadkommit mycket till stadens gagn och prydnad.

Bland utgifter, hvaraf staden har ingen, eller åtminstone ganska ringa nytta, är skjutsningen. Med skjutslega af 20 sk. milen för hvarje häst, har årligen förlusten varit 3,550 R:dr Banko. Från och med den 1 Januari 1838 är skjutslegan förhöjd till 24 sk. Banko milen för hvarje häst, men härigenom kan blott minsta delen af förlusten förekommas.

Om Corrections-huset är förut nämnt.

Linköping. Staden, som från äldsta tider varit en landsortens medelpunkt, och nu är säte för Läns- och Stifts-styrelserne ägde vid 1837 års slut, enligt mantals-längderne, en folkmängd af 4,501 personer, och har den således sedan 1832 års slut, på de fem förflutna åren, ökat sig med 538 personer, eller 13½ procent, af dåvarande folkmängden. Då denna större befolkning nu finner lika god utkomst härstädes som förut den mindre fann, så ådagaläggas deraf att rörelsen ökat sig sedan år 1832.

Hus- och tomters antal är 261 inom stadens egentliga gränсор; men åtskilliga tillbyggda platser äro derintill så närbelägna, att de i sjelfva verket utgöra en tillökning af staden. Årligen uppföres ett och annat nytt boningshus, allt af träd, och utan anspråk på prydighet eller större varaktighet; undantagandes nya skolhuset, som är af sten och mera smakfullt utscende.

Största uppmärksamhet förtjenar Domkyrkan, såsom ett skönt minne af medeltidens byggnadssätt.

Till staden hörer 1,216 tunland jord, hvilken brukas på vanligt landtmannasätt, och hvarigenom en betydlig del af stadens invånare äro åkerbrukare. Benägenheten och anledningarne härtill ökas ytterligare, derigenom att donations-jorden hittills så användts, att borgarne, eller deras enkors, deraf fått begagna 1 tunland hvardera, den rikaste likasom den fattigaste; och hafva stadsinkomsterne på sådant sätt varit förminskade utan nödtvång, ehuru väl angelägne behof kraft ökandet af utgifterne.

Stadens hufvudnäring är emedlertid handel och handverk. Den talrika tjenstemanna-personal, som här ständigt uppehåller sig, så väl af militär- som Civil- och Ecclesiastik-staterne, det antal ståndspersoner, som här har sin vistelse-ort, för större delen af året, samt kringliggande ortens anseliga, i allmänhet välmående och förmögna befolkning, hafva länge gjort handeln med dagligen förbrukade varor ganska betydlig. På sednare åren har den ökat sig, och all anledning är för handen, att stadens rörelse mera och mera skall tilltaga, derigenom att den blir en mera och mera säker afsättningsort för landtmanna-produkter, hvilka härifrån framgent kunna afskeppas med största lätthet, när den nu påbegynte uppmuddringen af Stånga-ån blifvit verkställd, och hamnbyggnaden vid Nyqvärn, 1,000 alnar från staden, blir fullbordad. Stadens borgerskap har åtagit sig denna byggnad, med tillhjälp af ett statsanslag, 1,080 R:dr årligen uti 19 år, och arbetet fortgår, enligt det af Öfverste Lagerheim uppgjorde förslag, beräknadt till 24,000 R:drs kostnad. De största fartyg, som kunna gå genom Göta-kanal, skola äfven kunna inlöpa i hamnen. Seglationen har redan begynt öka sig, ehuru hvarken lastbrygga eller andra nödiga anstalter finnas, der fartygen lägga till, och knappast en eländig väg leder till stället. Staden äger likväl blott 3 seglande fartyg. Ångfartygs-färder till Stockholm reglera förbindelserna med rikets största handelsstad, och Linköping blir troligen snart nog hufvudsakliga stapelplatsen för varu-afsättningen från södra och medlersta delarne af Länet, samt i följe deraf äfven det ställe, der dessa traktors invånare fylla sina behof af stadsmanna-varor, såvida de handlande här insigtsfullt veta att begagna sig af sina fördelar, och äga kapitaler nog dertill. De fleste finare utrikes varor, som här afsättas, förtullas nu uti Westervik, hvarifrån de komma landvägen; de gröfre köpas mestadels ur andra hand från Stock-

holm och Göteborg, hvarifrån de komma sjövägen, stundom och vintertid landvägen. Något förtullas uti Norrköping, föga i Söderköping. Af inhemska fabrikater köpas socker, bomullsgarn, snus &c. från Norrköping, Stockholm, Göteborg, Carlshamn, allt efter olika pris och lägenhet. Härifrån förläggas sedermera många af de handelsbodas hvilka äro spridda på landsbygden. Minuthandel drifves af 10 handlande, och man kan, öfverslagsvis beräknadt, förmoda att varuomsättningen uti deras rörelse uppgår till ett värde af 8 à 900,000 R:dr Banko.

Stadens handtverkerier äro temligen betydande, och sysselsätta utöfver 100 mästare med deras gesäller. Två sadelmakare afyttra färdiggjorda vagnar, och har den ene af dem på året försålt sådana till mera än 20,000 R:dr Banko. Kopparslagare äga god förtjenst genom de tätas förändringarne på bränneri-redskap, som årligen ske, helst näst efter en riksdags jemkning på bevillningsgrunderne. Snickare hafva fullt med beställningar, och deraf finnas flere ganska skicklige. Skräddare och Skomakare hafva ständigt arbete genom det stora antal tjenstemän, som bo här, den mängd ungdom här studerar, o. s. v. Färgare och Garfvare klaga öfver minskning af förra tidens rörelse, sedan så många färgerier och garfverier tillkommit på landsbygden, samt andre städers färgare och garfvare resa omkring i socknarne för att emottaga arbete och aflemna hvad som kan vara färdiggjort. Emedlertid äga alla, som med flit förena sparsamhet och omtanka, deras bergning.

För dem, hvilka af ålder och sjukdom eller motgångar och olyckor förlorat helsa och krafter, finnas i staden 2:ne fattighus; det Mörnerska, stiftadt genom enskild donation år 1812, bestående af ett trädhus, hvarest 29 fattige erhålla fritt husrum och hvartill $6\frac{7}{8}$ tunland jord, för inrättningens underhåll, äro anslagne; samt stadens fattighus, af sten, inköpt år 1831 för 7,000 R:dr Banko och hvarest 48 fattige hafva fritt husrum. På sistnämde inrättning äro äfvenväl sängar afsedde för sjuka tjenstehjon.

Läns-Lazarettet består af 3 särskildte stenhus med godt utrymme för 56 sjuke, hvilka der hysas och vårdas och födas mot 8 sk. banko om dagen, om de äga tillgång att betala, men medellösa erlägga intet. Antalet sjuke der understiger sällan 50. Kostnaderne för inrättningens och de sjukas underhåll, läkares och nödig betjenings aflönande m. m. uppgå nu årligen till vid pass 5,500 R:dr Banko, i medeltal beräknadt.

Härvarande Gymnasium, nu hufvudsakligen organiseradt på samma sätt, som det ordnades, straxt efter dess stiftelse år 1628, med de förändringar, som af 1820 års skolordning blifvit en följd, har 6 lärare på stat, 1 tills vidare förordnad, samt derutöfver särskildt anställde 1 Adjunct och 1 Bibliotekarie, hvilka undervisa uti de lefvande språken, 1 lärare uti Naturalhistorien, 1 för Gymnastik, 1 för Musik. De studerandes antal, som icke längesedan afvexlade emellan 100 och 150, har de sednare 5 åren icke uppgått högre än emellan 80 och 100 och sednast derunder. Högre lärdoms-skolan är organiserad på 4 afdelningar med 5 lärare på stat, samt 1 sånglärare. Antalet lärjungar har minskats mot förr, och under sednaste 5 år i medeltal utgjort 115 stycken. Lägre Apologistskolan, organiserad år 1821 på två afdelningar, med två lärare, som ambulatoriskt undervisa, har varit begagnad af 80 à 90 ynglingar, på terminen. Märkligt fenomen är det minskade antalet studerande ungdom, nu mot för tjugo år sedan. År 1818 studerade vid Linköpings Gymnasium 161 ynglingar, och vid Trivial-skolan 279, summa 440. År 1838 studerade vid Gymnasium 76 ynglingar, vid Lärdoms-skolan 114 och vid Apologist-skolan 91 summa 281. Man kan icke söka orsakerne dertill uti bristande förtroende hos allmänheten, utan måste de finnas uti flere andra förhållanden, hvilka samtidigt verka i afseende härpå. År 1818 voro af de studerande 31 adel, 90 prestsöner, 219 söner af borgare, och ståndspersoner, samt 100 af Bondeståndet; år 1838 voro 18 adel, 45 prestsöner, 186 söner af borgare och ståndspersoner, 32 af bondeståndet. Deraf synes att af bondsönerne kommer nu blott en tredjedel till skolan mot förr, af prestsöner blott hälften, af adel ej fullt två tredjedelar, af de öfrige fem sjettedelar. Förminskningen af bondesöner låter förklara sig deraf, att bonden numera finner sig nöjd i sitt stånd och hedrad nog, då han der har godt namn, samt att hans son uti de numera talrikare sockenskolorne kan erhålla den undervisning, som för bonden erfordras; — men hvad förklarar minskningen af prestsöner? — Måhända kan en orsak dertill finnas uti dyrheten att nu underhålla en son vid undervisningsverken, der husrum, föda, klädsel och särskildte utgifter nu erfordra långt större tillgångar än förr, utan att undervisningen i lika förhållande stigit.

Till stort gagn för dessa undervisningsverk är gymnasie-biblioteket af 22,000 band, till större delen enskildte donationer; och med hvilket är för- enadt samlingar af mynt, naturalster och foglar, samt åtskilliga sällsamheter och fysikaliska instrumenter.

Ljungstedtska friskolan, grundlagd 1824, genom donation af Gen.-Consul Ljungstedt, äger bebyggd tomt, en landegendom, inköpt för 43,500 R:dr Banko, samt kontant fond af något utöfver 3,000 R:dr Banko, förutan hvad som vidare, genom tvist underkastadt testamente, kan skolan tillfalla. Utrymme finnes för tillräcklige lärosalar, boningsrum åt lärare, uthus och en smides-verkstad. Vexelundervisningsmetoden begagnas, och något utöfver 100 barn njuta här daglig handledning uti de elementar-kunskaper, som erfordras för enkel, allmän bildning, äfvensom undervisning uti linear-ritning, sång, gymnastik, simning. Framdeles skall undervisningen sträcka sig till öfning uti vissa handverk, och är början nu gjord med handsmidet. Jemte denna anstalt är sedan 1836 förenad en söndagsskola, hvarest, under de tvenne åren, 327 gesäller och lärgossar varit inskrifne, och hvaraf en och annan gjort hastiga framsteg.

Flickskolan, stiftad år 1832, genom frivilliga bidrag, lemnar fri undervisning åt 50 fattige flickor, uti läsning och uti de handaslöjder, hvilka tillhöra qvinnokönet. Skolan äger en fond af 3,000 R:dr Banko, men emotser dess förökande genom en donation, hvarest undervisningen skall med flere ämnen ökas. Bunnens arbeten försäljas, och deraf bestrides en stor del af kostnaderna.

Linköpings sparbank har nu att ansvara för en fond af 27,350 R:dr Banko med 749 delägare.

Östgöta bank, oktroyerad den 24 Februari 1837, öppnades den 1:sta påföljande Juli med en fond, af 655,000 R:dr Banko, hvilken sedan är ökad till 750,000. Dess direktion sammanträder uti Linköping, och der är dess hufvudsakliga kassa och största rörelse, ehuru en afdelning är uti Norrköping. Bankens syftsmål är att ordna ett för orten passande kredit-system, hvarigenom de tillgängliga kapitalerna indragas uti dagliga rörelsen och hvarigenom denna biträdes och underlättas med en ständigt tillhandahållen tillgång af bytesmedel, som är så vigtig och angelägen för ortens förkofran. På upp- och afskrifnings-räkning emottagas penningar mot 3 procents ränta; på kreditiv-räkning, eller med diskontering, utlånas penningar mot 5 procents ränta. Ehuru en sådan anstalts hufvudsakligaste nytta blott efter en längre tids förlopp kan visa sig, sådan den i sjelfva verket är, så ådagaläggas likväl redan, genom bank-affärernes gång och beskaffenheten af rörelsen i orten, att banken vunnit förtroende, att den bidragit att lifva handel och rö-

relse, och att den framgår uti en riktning, som bör leda till det åsystade målet, för så vidt det kan vinnas med en så inskränkt fond, som den nuvarande. Första halfåret, från 1 Juli 1837 till sista December, biträdde Östgöta bank allmänheten med mera än 600,000 R:dr Banko, och på året 1838 har dess rörelse uppgått till närmare 2,370,000 R:dr Banko, hvaraf i runda tal, 1,156,000 R:dr utgått genom diskontering och 600,000 R:dr på kreditiv-räkningar, samt 613,000 R:dr Banko emottagits på upp- och afskrifnings-räkning. Denna kreditrörelse har varit anlitad af närings- och fabriks- idkare samt handverkare till 71 procent, af handlande till 20 procent och af tjenstemän, m. fl. i likartad ställning till 9 procent. Förutan den besparing, som godtgjorts på de summor, hvilka blifvit på upp- och afskrifnings- räkning insatte, har besparing af kostnad och tid ägt rum, derigenom att kreditiv-tagare eller lånesökande kunnat sjelfve på nära håll draga försorg om dessa affärer, och den oberäkneliga fördelen har derjemte tillskyndats allmänna rörelsen, att penningar hafva varit att tillgå samma stund närings- idkaren eller den handlande haft behof att anlita sin ägande kredit.

Söderköping. Folkmängden i denna stad utgjordes, enligt mantals-längderne, vid 1837 års slut af 1,059 personer, och har således sedan sednaste 5 års berättelse afgafs, ökat sig med 178 personer eller med 20 procent af den dåvarande. Här af inses att staden är uti tillväxt, och hvilket måste tillskrifvas fullbordandet af Göta kanalen. Hus och tomter äro 169 hvaraf åtskillige på sednare åren blifvit satte uti förbättradt skick, äfvensom torg och gator begynt behandlas med mera omsorg. Till staden hör en jordrymd af 743 tunland, som brukas på vanligt landtmannasätt.

Stadens handel, hvilken har varit inskränkt till någon minuthandel, har på sednare åren begynt upplifvas genom hoppet om ökad rörelse på kanalen. Antalet handlande är fördubbladt och utgör nu 11 st. hvaraf en bedrifver grosshandel såsom förläggare åt minuthandlare i denna och andra städer. Rörelsen har mycket ökats sedan landtboerne söder om staden funnit sig numera oftare kunna afsätta sina egna varor härstädes, utan att forsla dem till Norrköping, och till följe hvaraf de äfvenväl numera härstädes köpa det mesta af deras stadsmannavaror. Likväl är denna bod-handel i det hela icke betydlig och fördelad på alltför många händer för att vara lönande.

Den af staden egande stapelstadsrätt har ej föranledt till aktiv sjöfart; staden äger intet fartyg, men med främmande har de sednare åren inkommit varor direkte från utländsk ort, så att tulluppbörden, som år 1833 utgjorde 1,597 R:dr och 1834 blott 1,272, år 1835 uppsteg till närmare 17,000 R:dr, år 1836 till nära 8,000 R:dr och år 1837 till nära 9,500. Inrikes sjöfarten bedrifves lika inskränkt; men daglig förbindelse med större handelsplatserne kunde genom de ständigt förbigående ångfartygen underhållas, om ej vidtagne författningar lade hinder i vägen för mindre varu-quantitetens lossning uti Söderköping. Ett stort hinder för stadens handel ligger ock deruti att tullkammaren är på $\frac{1}{2}$ mils afstånd vid Mem, hvarest mycket saknas af det, som eljest gör upplags-rättigheten till en fördel, och dit ej en gång någon direkt väg härifrån leder. Der saknas tillräckligt och tjenligt utrymme för varors uppläggning, och der är lossningen förenad med större kostnad, än den vore vid staden. Derjemte ökas kostnaderne, derigenom att fartyg, som kanalvägen ankomma med last till handlande i Söderköping, skola först gå förbi staden genom slussarne ned till Mem, der tullbehandlas och lossas, samt derefter åter lastas och åter förpassas och gå uppföre slussarne tillbaka till staden att för andra gången lossas; samt att fartyg från Östersjön, som till Mem ankomma, der skola tullbehandlas och lossas, samt åter-lastas för att gå till staden och der åter lossas. Med så många svårigheter att bekämpa, går stadens förkofran långsamt.

Härvarande lägre lärdomsskolan har numera blott 2 lärare på stat, och dess fordna anseende har sjunkit till blott 10 lärjungar. Uti en genom donation af Forssman stiftad särskildt Apologist-klass, är antalet större. Fattigskolan, till hvilken första grunden lades genom en gåfva af H. M. Konungen, och som erhöll tillökning genom testamentarisk disposition af Doktor Mulack, har eget hus, och begagnas i medeltal af 25 barn.

Söderköpings helsobrunn, känd och beryktad sedan förra tider, besökes visserligen nu ock, men ej så talrikt, och mera sällan af dem, hvilkas större inkomster medgifva det öfverflöd i utgift, som befordrar och ökar lifligheten af stadsmanna-rörelsen.

Wadstena. Stadens folkmängd var vid 1837 års slut 1,828 personer, och har således, sedan sednaste Femårs-berättelse afgafs, ökat med 36. Tilltagandet har varit afbrutet och motverkad genom Cholera-farsoten, som år 1834 här borttryckte 215 personer eller vid pass $\frac{1}{8}$ af dåvarande folkmängden. Det är all anledning hoppas, att de kommande åren skola utvisa en långt större tillökning.

Hufvudnäringarne äro jordbruk, handel och handverk. Till staden hör 930 tunnland jord, hvilken brukas på vanligt landtmannasätt. Handeln är dels spannmålshandel, dels trädvaruhandel, dels minuthandel. Den sistnämnde idkas blott så mycket att kringliggande ortens och stadens invånares behof blifva uppfyllda, äfvensom någon försäljning äger rum, åt de på Wetterns vestra strand boende af Skaraborgs Län. Tyngre varor hämtas gemmenligen från Göteborg, andre från Stockholm, och mode-varor från Westervik. Af Svenska fabriksvaror har år 1837 till staden inkommit för ett värde af nära 70,000 R:dr Banko.

Spannmålshandeln är vissa år betydlig, men när priserna i Östergötland höja sig öfver den kring Wenern och i Stockholm, då är den långt ringare. Afskeppningen var år 1836 nära 17,000 tunnor, och af 1837 års skörd var den nära 20,000 tunnor förutom närmare 100,000 kannor brävin, hvilket förnytrades åt Wermland och åt Askersund, samt något litet åt andra orter vid Wenern och Wettern.

Trävaruhandeln har ökat sig, alltsom de kringboende på landsbygden funnit sin uträkning mera dervid, att köpa sina skogsförnödenheter från Westergötland, sådane de önska dem, här levererade på närbelägen strand, der de kunna afhämtas när som helst, än att säsom förr, på flere mils afstånd med stor tidsförlost söka dem uti skogsbygden, ovissa huruvida och på hvad ställe de kunna erhållas sådane som man åstundade. En stor myckenhet timmer och bräder och ved uppläggas nu här; sednaste året 5 à 600 tolfter bjelkar, nära 4,000 tolfter bräder och 1,000 stafum ved, allt från Westergötlands motsatta strand.

Denna sjöfart med spannmål, skogsförnödenheter, ett par tusende *Skæ* jern, som afgå åt Göteborg, samt tyngre importvaror som komma derifrån,

finner betydliga svårigheter, deruti att staden saknar en säker hamn, hvarföre fartygen ligga på reddan utsatte för Wetherens stormar, och hindras under stundom, den angelägna höstetiden många dagar, från lastning. Enskild man har med nit och uppoffringar påbegynt anläggandet af en större lastbrygga, ehuru den ej kan komma att göra tillfyllest, hvarföre något betydligare företag i detta afseende blifvit påtänkt. Det förslag till hamnbyggnad, som nu nyligen af Öfverste Lagerheim är uppgjort, ådagalägger så väl möjligheten att, för en summa af mindre än 50,000 R:dr Banko, uppföra den, som äfven att denna hamn kunde för lastning och lossning blifva den mest beqväma. Förslaget verkställande skulle medföra en ganska betydlig fördel för staden och orten, och blifva en hufvudsaklig länk uti den kedja af förmaner Göta-kanal beredt detta Län. Wadstena blir då troligen stapelplatsen för hela den delen af Lännet, som på 2 mil nära angränsar Wetheren; en rik, fruktbarande, väl befolkad trakt.

Af handtverkerier är uti Wadstena intet märkligt, förutan någon Garfveri-rörelse, som gynnas af Wetherens vatten och lättheten att erhålla bark. 6 Garfvere finnas, hvaraf en, som hämtar sina fleste hudar från Stockholm, har tämligen betydlig omsättning, och förser stor del af motsatta Westgötastranden med sina förnödenheter af denna vara.

I staden befintlige gamla Linne- och Damastfabriken har 14 väfstolar, och uppgick tillverkningsvärdet år 1837 till 8,000 R:dr Banko. En mindre sådan fabrik af 4 väfstolar finnes äfven, och var tillverkningen der samma år af något öfver 3,000 R:drs värde.

Knypplingen af Spetsar, en från klostertiden bibehållen industrigren, fortfar att vara en särskild näring för en talrik klass af stadens invånare. Någre äldre fruntimmer lemna förlager och emottaga tillverkningen, hvilken derefter med försäljerskor kringsändes öfver hela riket. Afsättningen lär emedlertid försvaras af det öfverflöd på sämre Tyska spetsar, hvarmed handlande i städerna förse sina bodar. Till hvad värde spetsstillverkningen uti Wadstena uppgår kan ej tillförlitligen angifvas, men år 1837 har af handlande i staden till denna knyppling försålts tråd för vid pass 5,000 R:dr Banko. I närmaste båda Socknar på landet, öster om staden, knypplas äfven väl något, sedan hägen och kunskapen härifrån dit meddelat sig.

Uti staden är en lägre lärdoms-skola, stiftad år 1474 af Biskopen och det rikt doterade klostret, samt bibehållen, efter dess upphörande, genom

särskildte anslag, som Konungarne tid efter annan gjort, och uti 17:de seklet å nyo organiserad på tre afdelningar med 3 lärare på stat. Sednaste år hafva 43 lärjungar sig af skolan begagnat, och antalet förmodas komma att öka sig. Skolhuset är nybyggt år 1833, med rymliga och ljusa läro-salar, till stor del uppå bekostnad af Stiftets Gymnasii-kassa. Det tillhör nu stadens invånare, att genom skolans understödjande ådagalägga deras nit för kunskaper och upplysning, nyttige öfverallt och ovillkorligt nödige för en stad, om idoghet, handel och handverk der skola finna trefnad. Till Wadstena skola har år 1836 af ett sällskap, genom Friherre v. Stejern, blifvit öfverlemnadt 500 R:dr Banko, såsom gåfva, att efter Ephori pröfning användas till något för skolan nyttigt ändamål; och har Ephorus förordnat, att summan skall förblifva ett stående kapital, hvars ränta skall användas till inköp af böcker. Derigenom är grunden lagd till en boksamling, hvaraf skolan helt och hållet varit uti saknad. — Äfven finnes en särskild Elementar-skola efter vexelundervisningsmetoden, inrättad år 1835 med 1 lärare, som staden aflönar, och hvaräst fattige barn erhålla fri undervisning. För närvarande bevistas den af 35 barn.

Wadstena Central-Hospital för sinnessvaga, denna inrättning, hvarigenom Seraphimer-Ordens-Gillet förvärfvat oförgängliga anspråk uppå mensklighetens tacksamhet, fortfar att väl vårdas. Sedan förra krigsmanshusets ansenliga byggnad, fordom kloster, blef inköpt och inredd att rymma 160 patienter, den ena hälften de af mankön, den andra hälften de af qvinkön, hafva den rymliga platsen och det angenäma läget blifvit begagnade till ordnandet af flera från hvarandra afskiljda gårdar, samt till planteringar emellan byggnaderne och den närbelägna sjön, hvarigenom sådane njutningar åt dessa olycklige blifvit beredde, som de äro bäst i stånd att känna, och som lugnande inverkar på deras sinnesstämning. Från år 1825 då Jönköpings Hospital upplöstes, och 1829 då det i Örebro, år 1830 de uti Skara och Carlstad upplöstes, samt dårarne derifrån hittflyttades, hafva de vansinnige från dessa provinser, samt de från Östergötland, och någre särskildt från andre håll hitsände, här blifvit vårdade. Från Linköpings Län hafva intagits 235 st., från Skaraborgs 90, från Örebro Län 77, från Jönköpings 70, från Carlstads 32, från Göteborgs 22, från Elfsborgs 17, från Nyköpings 17, från Westmanlands 6, från Hallands 4, från Calmare Län 3, från Stockholms stad 2, från Norrbottens Län 1, från Wester-Norrlands 1, från Jämtlands 1, från Upsala Län 1, från Carlskrona Län 1, från Kro-

nobergs 1, från Malmöhus Län 1, och från Danmark 1. Innan 1832 års slut utgingo af då intagne 328 st., 22 såsom friske, 2 såsom obotade, 83 afleda och 221 qvarvoro. Från 1833 års början till 1837 års slut, intogos 255 patienter, hvaraf jemte de ofvannämde 221, summa 476 st., 61 utgått friske, 17 såsom förbättrade och 11 såsom obotade; 143 äro med döden afgångne och 244 qvarvarande. De obotlige, hvartill man kan räkna alla, vid pass 200 st., som hitflyttades från de fordna Hospitalerne i orterne, förvaras här, de svåraste uti en särskildt byggnad, dertill inrättad för 80 sådana olycklige. År 1836 iordningbragtes, i sammanhang med denna för mera medellose afsedde inrättning, äfvenväl en anstalt för vansinnige af mera bildade och förmögnare klasser, som äga tillfälle att betala den omvårdnad som skänkes dem. Ut i 3:ne mindre byggnader kunna inhysas 20 patienter, hvar och en med sin särskildta snygga och väl inrättade boing, samt gemensam matsal, och samtalsrum. Angränsande, smakfullt planterade park, ger tillfälle till den vederqvickelse, som är dem angenämast och angelägnast. 14 patienter hafva derstädes varit till behandling intagne, och hvaraf 5 utskrivits friske. Hospitals-predikanten bor på detta ställe. Läkarn har ett boställe nära intill större Hospitals-byggnaden, och derjemte äro vid inrättningen anställda: 1 Sysloman, 1 uppsyningsman, 1 föreständerska, 6 vaktkarlar förutom sköterskorne.

Kurhuset för Veneriska, egentligen inrättadt 1795 för flere Län, men från 1824 inskränkt till patienter från detta ensamt är inrättadt uti ett vackert stenhus, fordom klosterbyggnad, sedan begagnad för Krigsmanshusinrättningen. Det skötes af samma läkare som Central-Hospitalet, och har med, öfverhufvud beräknadt, 30 patienter dagligen, kostat 4,500 à 5,000 R:dr årligen att underhålla.

Uti Wadstena befintlige större minnesmärken af förra tidehvarf, äro klosterkyrkan och slottet. Kyrkan underhålles numera sorgfälligt i det skick, den erhållit efter dess vandaliska behandling i sista seklet. Slottet deremot underhålles blott till sjelfva hufvudbyggnaden med tak; sidotornen och vallarne äro lemnade åt tidens hand, som föga skonsamt med dem förfar. Önskligt äfven i detta afseende vore, om slottsgrafvarnes nu föreslagne förändring till harnn verkliggjordes, och den gamla platsen uppväcktes till nytt lif, mera välgörande och mera beständande, än det som fordomdags här uppstod, och snart tystnade bland förfallande ruiner.

Skenninge. Denna uråldriga stad ägde vid 1837 års slut 1,020 invånare; hvilket utvisar en tillökning af 9 personer, sedan sednaste Femårs-Berättelsen afgafs. Stadens tillstånd har sedan dess ej undergått någon betydlig förändring. Allmännaste hufvudnäringen fortfar att vara jordbruket, och af de handlande är en som har någon större rörelse i minuthandel; af handtverkarne blott en Kackelugnsmakare, som har en vidsträcktare afsättning. För öfrigt är det marknaderne, som här bibehålla den återstående stadsmannarörelsen, och hvilka äro af den betydighet att omsättningen på en enda af dem understundom uppgår till 100,000 R:dr Banko. Från Småland hufvudsakligast, och något från södra delen af Lännet, hitkomma ett par tusende oxar, eller flere, och hvilka finna köpare från Södermanland, Upland, Westmanland, understundom ock någon från Nerike, förutan de af detta Läns invånare, som uppköpa slagtkreatur eller dragare. Hästhandeln är numera på dessa marknader af långt mindre betydighet än förr.

I staden finnes ännu 1 lägre lärdomsskola med 2 lärare, och 20 à 25 lärjungar, hvilken dock enligt 1819 års skol-stat är ansedd böra indragas. Staden och orten närmast deromkring äga stort intresse uti dess bibehållande, och äro beredde att derföre göra vissa uppoffringar. Skolans indragning vore ett ytterligare steg uti den riktning tilen redan länge utvisat för Skenninge, hvars läge, för långt ifrån segelled att göra det till betydande handelsstad, dock är den för nära, för att göra Upstadens rörelse tillräcklig att medföra något betydligare välstånd. Icke heller är läget gynnsamt för fabriksrörelse och manufaktur, enär vattendrift saknas, och skogstillgångarne äro knappa. Industrien har äfven i det närmaste flyktat till orter, hvarst den funnit naturen bättre understödja utvecklingen af människans konstfärdighet, och af Skenninge fordna storhet återstår föga mer än stadskyrkan och traditionen.

Motala. Denna Köping, som räknar sin tillvaro från Göta kanals anläggande, har haft många svårigheter att bekämpa, hvaribland fattigdom och bristande skicklighet hos invånarne varit de förnämsta. Af 60 personer, som med borgarrätt sig der nedsatt, äro blott 25 st. kvarblifne, hvaraf 17 st. äro sådana handtverkare, som på landsbyggden uti socknarne pläga finnas,

1 är bagare, 2 garfvare och 5 handlande. Byggnadstomternas antal är 173, hvaraf blott sjettedelen är bebyggd, ehuru alla blifvit åt enskildte upplätne. Hela folkmängden är nu 179 personer.

Af de handlande hafva 2:ne ganska betydlig minuthandel, som kan mäta sig med den största uti Skenninge stad. De öfrigas rörelse är högst ringa.

Köpingens belägenhet vid god och säker hamn, samt på en punkt der rörelse mellan slättbyggdens och skogsbyggdenns invånare i lång tid ägt rum, är visserligen temligt fördelaktig; men då den folkrikaste och mest fruktbarande delen af trakterne mot Wetteren hafva närmare till Wadstena, och der finna afsättning för egne varor samt tillfälle att köpa sine behof till lika pris som i Motala, så måste sistnämnde orts framtida förkofran hufvudsakligast bero derpå, huruvida Motala ströms kraft blir begagnad till manufaktur- och fabriker. — Få ställen erbjuda så gynnande lokal för sådant, som fallen vid Motala och vattenmassan från den, i bredd med strömmen, på högre mark gående kanalen.

Waldemarsvik är ett ställe, som, ehuru ej privilegieradt hvarken såsom köping eller stad, likväl börjar få en rörelse likartad med deras, och derfore i sammanhang med dem torde särskildt böra omnämnas. Dess läge är vid ändan af den hafsvik, som, med långt inskjutande dalgång, skiljer Östergötlands kustland från Calmar Läns, och hvilken hafsvik är djup nog att bära 10 fots djupgående fartyg intill köpingens strand. Hamnen är således redan af naturen färdiggjord, med undantag af lastbryggorne; landsväg är längesedan dit anlagd, och har orten begynt att der sälja och köpa. Från landsbyggdenns skogar komma hufvudsakligen bräder, hvaraf sednaste år sammanlagdt 4,000 tolfter exporterats till Tyska orter; från närbelägne jernbruken komma ett par eller tre tusende *S&K* jern, som härifrån afskeppas; vanliga landtmannaprodukter, smör, ost, ved &c. finna äfvenväl här nära till hands sjölägenhet till sina afsättningsorter Stockholm o. s. v. Främmande handelsvaror skulle ock härstädes finna köpare, om de här kunde säljas till samma pris som uti städerna; men de svårigheter och hinder, som förtullningen vid aflägsse tullkammare lägga i vägen, tynga på utrikes handeln och

inskränka rörelsen. Här finnas två minuthandlare, samt 12 särskildte slags handtverkare, 21 bebyggde tomter förutom platser för magaziner m. m. Köpingen äger 6 fartyg och jakter, om 12 till 30 läster.

Inom Calmar Läns gräns äro härstädes äfven byggnader uppförde, handlande och handtverkare bosatte. Ställets betydighet kommer troligen att öka sig. Linköpings slott den 8 Januari 1839.

C. O. PALMSTJERNA.

Gusaf Nordström.

P. R. Ferlin.

